

באתרא דרב גליון ה'
הוצאה מיוחדת

לדרכו של הרמב"ם במשנה תורה

מלוקט מהנאמר במעמדי סיום הרמב"ם

על ידי
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א
מרא דאתרא וחבר הבד"צ
דק"ק קראון הייטס

לעילוי נשמת
האשה החשובה מירל
בת מנחם מענדל ע"ה
נפטרה כ"ז תמוז תשנ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.
ע"י משפחתה שיחיו



לעילוי נשמת
האשה החשובה מרת רבקה
בת צבי הירש ע"ה
שפריצער-יוסטמן
נפטרה כ"ט תמוז תשס"ב
ת.נ.צ.ב.ה.
ע"י משפחתה שיחיו



לעילוי נשמת
הרה"ח הרה"ת זלמן יודא
ב"ר הרה"ח הרה"ת שלום ישעי' ז"ל
דייטש
נפטר כ"ט תמוז התשס"ו
ת.נ.צ.ב.ה.
ע"י משפחתו שיחיו



Sponsored by
Chein Insurance
pinchus@chein-insurance.com



פתח דבר

שישו ושמחו בשמחת תודה ותנו כבוד לתורה.

לכבוד סיום מחזור ל"ט של לימוד ספר "משנה תורה" להרמב"ם, והתחלת מחזור המ',* , הננו מדפיסים, לתועלת הקוראים, קובץ "לדרכו של הרמב"ם במשנה תורה", מלוקט מתוך דברים שנשא מרא דאתרא וחבר הבד"צ דשכונתנו, הרה"ג הרב יוסף ישעי' שליט"א ברוין, במעמדי סיום הרמב"ם העולמי בשנים תשע"ה-תשע"ט.

בשעת מעשה נאמרו הדברים פעמים בארוכה ופעמים בקצרה, בהתאם למיסת הפנאי. וגם כעת, לאחר שניתוספו אי-אלו פרטים (בפנים הביאור ובהערות) מתוך שקו"ט בכוונת הדברים, לא הספיק הזמן להשלים הענין כדבעי.

וע"פ בקשת רבים, נערכו הביאורים מחדש, ע"י חברי המערכת, בסגנון השווה לכל נפש, ובהשמטת אריכות הפרטים, "בלשון ברורה ודרך קצרה . . לקטן ולגדול" (כלשון הרמב"ם בהקדמת ספרו).

התודה והברכה למערכת "קובץ סיום הרמב"ם" על עזרתם בליקוט כל החומר שבחוברת זו. ישלם ה' שכרם ותהא משכורתם שלימה מן השמים.

הערות והארות יתקבלו בדוא"ל: igudch@gmail.com

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד שבסיום ספר הי"ד "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", בגאולה האמיתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

איגוד אברכים

שלהי תמוז תש"פ

* להעיר ממגילה ז, ב: "תנא מיניה ארבעין זמנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה".

תוכן ומפתח

משנה תורה - הלכות התורה.....1.

כל חיבורי הרמב"ם רוח אחת להם / קיום מקבילים בין ספר משנה תורה ופירוש המשניות: במטרת החיבור, בסגנונו, למי מיועד, וההדגשה על ענין ההלכה / היחס לסתירות בהלכה בין פירוש המשניות ומשנה תורה / בדעת הרמב"ם האם שייך הלכה בענייני אמונה / החילוק בגדר 'הלכה' בין פירוש המשניות ומשנה תורה

(נאמר בסיום הרמב"ם תשע"ח)

משנה תורה - הלכות ברורות וגלויות.....יא.

שיטת הרא"ש שאין לפסוק הלכה מספר משנה תורה / שיטת הרמב"ם בזה, בחיבורו ובשו"ת / השלבים בהם באה ההלכה עד למעשה בפועל / התורה היא "שלום בעולם" – ארבע דרגות בזה / ביאור בחתימת ששה סדרי משנה, תלמוד בבלי, וספר משנה תורה, כל אחד לפי גדרו המיוחד

(נאמר בסיום הרמב"ם תשע"ה)

הגדרות המצוות בספר משנה תורה.....יז.

ספר הרמב"ם – ביאור תרי"ג המצוות / מנין המצוות שלש פעמים / שינויים בהגדרות המצוות בין המניינים / דוגמאות לזה ממצות תלמוד תורה, ביעור חמץ, ספירת העומר, משמרות כהונה, בנין מקדש, ובן סורר ומורה / שינויים בהלכה בין המניינים / שלשת המניינים – שלבים כהקדמה לחיבור / נקודת הביאור בהסתירות ובשינויי ההגדרות

(נאמר בסיום הרמב"ם תשע"ז)

הלשונות "מדברי סופרים", "מפי השמועה" ו"מפי הקבלה".....כב.

חיבור משנה תורה – שני לתורה שבכתב / הלכות מפורשות בתורה שלא הובאו ברמב"ם / עיונים בדרכו של הרמב"ם בהבאת הפסוקים בהלכות / דרכו של הרמב"ם בהבאת פסוקים מנביאים / מטרת הרמב"ם בהביטוי "מדברי סופרים" / מטרת הרמב"ם בלשונות "מפי הקבלה" או "מפי השמועה", וההבדל ביניהם

(נאמר בסיום הרמב"ם שלהי תשע"ח)

דרכו של הרמב"ם בהבאת ראיות לדבריו.....כח

משנה תורה – "בדרך קצרה" / קיצור הרמב"ם בטעמי ההלכות / קיצור הרמב"ם בהבאת ראיות לדבריו / שינוי בזה במקום שבא להוציא מליבן של הקראים / האריכות בהלכות קידוש החודש, הלכות יסודי התורה, והלכות מלכים / גדר מצות האמונה בה' ובאחדותו / גדר חובת האמונה בביאת המשיח לדעת הרמב"ם

(נאמר בסיום הרמב"ם תשע"ו)

משנה תורה לקטן ולגדול.....לא

דברי הרמב"ם בהקדמה, שחיבורו הוא "לקטן ולגדול" / דברי הרמב"ם שם, שההלכות בחיבורו הם "דברים ברורים" / שני אופני לימוד רמב"ם: לקטן, ולגדול / הלימוד באופן של דיוקי לשונות הרמב"ם, השוואה עם המקורות, וישוב סתירות / מקומות בדברי הרמב"ם שמבאר ללומד את מה שראה כבר בתלמוד

(נאמר בסיום הרמב"ם תשע"ט)

משנה תורה – הלכות התורה

כל חיבורי הרמב"ם רוח אחת להם / קוים מקבילים בין ספר משנה תורה ופירוש המשניות: במטרת החיבור, בסגנונו, למי מיועד, וההדגשה על ענין ההלכה / היחס לסתירות בהלכה בין פירוש המשניות ומשנה תורה / בדעת הרמב"ם האם שייך הלכה בענייני אמונה / החילוק בגדר 'הלכה' בין פירוש המשניות ומשנה תורה (נאמר בסיום הרמב"ם תשע"ח)

א. ידוע שהרמב"ם חיבר כמה חיבורים בתורה¹. חלקם התחיל לחבר אבל לא נשלמו, או שלא הגיע לידינו בשלימותם, כמו: פירוש הרמב"ם על הש"ס², פירוש על תלמוד ירושלמי³, פירושו על הרי"ף⁴. והענינים העיקריים שבידינו הם: פירוש המשניות, ספר משנה תורה המכונה 'היד החזקה'⁵; ותשובות הרמב"ם⁶.

וידוע מה שכתבו גדולי הדורות, שמהותו של הרמב"ם מתבטאת בשוה בכל חיבוריו, וכל החיבורים הם ברוח אחת; עם היות שהספרים הם מסוגים שונים, ולכל אחד סגנון משלו⁷.

-
- (1) לבד ממה שכתב גם בענייני חול, כמו ברפואה ובפילוסופיא.
 - (2) "פירוש הלכות קשות שבכל התלמוד" על רוב מסכתות התלמוד הבבלי, ולפי כמה שיטות נמצא בידינו פירושו על מסכת ראש השנה.
 - (3) "הלכות הירושלמי" – ספר המלקט הלכות מתוך התלמוד הירושלמי בדומה לחיבורו של הרי"ף על התלמוד הבבלי.
 - (4) קונטרסי השגות על הרי"ף בסוגיות בודדות בתלמוד.
 - (5) וכן ספר המצוות, שהוא הקדמה לספר היד, כמ"ש הרמב"ם בהקדמה לספר המצוות.
 - (6) מקבילים לשלשה חיבורים אלו בנגלה דתורה, הם שלשה חיבוריו של הרמב"ם בנסתר דתורה: א' שמונה פרקים, וכן ההקדמה לפירוש המשנה על פרק חלק, שהם חלק מ'פירוש המשניות'; ב' מורה נבוכים, שהוא על דרך משנה תורה; ג' אגרות הרמב"ם, על דרך תשובות הרמב"ם בהלכה.
 - (7) להעיר מהקדמת הרמב"ם לספרו תורת העולה. ושם ח"א פט"ו.
- וראה משך חכמה על התורה פרשת יתרו (עה"פ לא יהיה לך): "דברי רבינו בכל ספריו, ביד (החזקה), במורה, ובפירוש המשניות – רוח אחת בהם".
- וראה גם: 'תורת מנחם – התוועדיות' תשמ"ה, עמ' 1028.

ב. נעמוד כאן על היחס בין פירוש המשניות לספר משנה תורה.

שייכות מיוחדת יש בין פירוש המשניות לספר משנה תורה, ואפשר לראות זאת גם בלימוד בפועל, שכאשר מעינים במה שביאר הרמב"ם בפירוש המשניות, באים להבנה עמוקה ומדויקת בכוונת הרמב"ם בספר משנה תורה, וכידוע.

וכמו כן, מוצאים קוים מקבילים בין שני החיבורים הללו, באופן שהם דומים להפליא:

ראשית, במטרת החיבור: בנוגע לפירוש המשנה כותב הרמב"ם בהקדמה, שהוא כעין תחליף ללימוד התלמוד. מפני ש"אין ביכולת אדם לדעת על פה כל התלמוד, וכל שכן בהיות הלכה אחת מן המשנה מפורשת בארבעה עלים וחמשה, כי יבא דבר על דבר וטענות וקושיות ותשובות, עד שלא ידע לבחור הברור מפירוש המשנה ההיא אלא אדם בקי בעיון". ועל דרך זה כותב בנוגע למשנה תורה בהקדמה, שהתלמוד "צריך דעת רחבה ונפש חכמה וזמן ארוך ואחר כך יודע ממנו הדרך הנכונה בדיני התורה", ולכן כתב את חיבורו שהוא הדברים המתבררים מהתלמוד, ואזי "אדם קורא תורה שבכתב תחילה ואחר כך קורא בזה, ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה, ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם".

שנית, למי מיועד החיבור: במטרת חיבורו על המשנה מונה הרמב"ם בהקדמתו כמה סיבות, ומהן: "התועלת השלישי להיות כמבוא לכל המתחיל בעיון... והתועלת הרביעית שיהיה למזכרת למי שקרא וידע". ועל דרך זה כתב בהקדמתו לספר משנה תורה, שחיבורו הוא באופן שיהיו כל הדינים גלויים "לקטן ולגדול".

שלישית, בסגנון החיבור: בנוגע לפירוש המשנה מדגיש הרמב"ם "ואשמור בכל הענין ההוא לקצר המלות", ועל דרך זה כתב בנוגע לספר משנה תורה "בלשון ברורה ודרך קצרה".

ורביעית, ההדגשה על ההלכה: בהקדמתו לפירוש המשניות מדגיש הרמב"ם שאחת מהתועלות "הם הפסקים, שאומר לך בפירוש כל הלכה על דעת מי נפסקה ההלכה". והרי נקודה זו היא עניינו של החיבור 'משנה תורה', שכולו הוא "הלכות הלכות"⁸, ובאופן שמובאת השיטה המקובלת להלכה "לא זה אומר בכה וזה בכה".

והדברים מפורשים בדברי הרמב"ם, שחיבור משנה תורה בא בהמשך לפסקי ההלכה שבפירוש המשניות. וזה לשונו⁹: "מפני שקדם לנו החבור המפורסם אשר קראנו אותו פירוש המשנה, והיתה כוונתנו בחבור ההוא לקצר ביאור ההלכה מן המשנה, ולא היתה

(8) לשון הרמב"ם בהקדמתו לספר משנה תורה.

(9) הקדמה לספר המצוות.

בו כוונתנו להשלים דין כל מצוה ולהביא כל מה שיצטרך מאסור ומותר וחייב ופטור . . . ראיתי גם כן שאחבר חיבור יכלול כל דיני התורה ומשפטיה עד שלא יהיה דבר חסר ממנו".

ג. בכמה מקומות מצאנו סתירות בין פירוש המשניות למשנה תורה. ויש שרצו לומר, שבפירוש המשניות הרמב"ם הוא רק מפרש ואינו פוסק¹⁰, ולכן אין זו קושיא אם כתב באופן אחר במשנה תורה שהוא ספר הלכה.

אולם קשה מאוד לומר כן, וכפי שהובא לעיל שהרמב"ם עצמו כותב בהקדמה לפירוש המשנה שאחת הסבות (התועליות) לפירושו על המשנה היא לבאר בכל משנה מה היא ההלכה; ופעמים רבות נוקט הרמב"ם בפירוש המשנה את הלשון "פסק ההלכה" או אפילו "הלכה למעשה".

ולענין הסתירות שאנו מוצאים בין פירוש המשניות לספר משנה תורה, הרי יש להתייחס אליהן על דרך הסתירות בספר משנה תורה גופא, שיש כמה אופנים ביישובן: או בביאור הענין עצמו במקומו, שעל פי זה מובן שאינו סותר למה שנאמר במקום אחר; או במציאת חילוק בין שתי המקומות. ובדרכים אלו יש ליישב גם את הסתירות שפירוש המשנה לספר משנה תורה. ובנוסף, מצאנו באחרונים גם תשובות כלליות לסתירות שבין פירוש המשניות לספר משנה תורה, ומהן: שהן כתוצאה מטעות המתרגמים; שפירוש המשניות דקטנותא היא וחזר בו אחר כך¹¹; או שבפירוש המשניות נמשך יותר אחר דברי הגאונים. ואכ"מ.

ד. והנה לפי האמור מבואר, ששני החיבורים 'פירוש המשניות' ו'משנה תורה' הם חיבורים עם גדר של 'הלכה', והחילוק ביניהם הוא לכאורה רק בנקודה אחת: שבפירוש המשניות נמצאות רק ההלכות היוצאות מתוך המשנה, ואילו במשנה תורה נקבצו ההלכות של תורה שבעל פה כולה¹².

אמנם כד דייקת שפיר, יש חילוק יסודי בין הגדרת ה'הלכה' כפי שהיא בפירוש המשניות, להגדרת ה'הלכה' כפי שהיא בספר משנה תורה.

(10) ועל דרך שכתבו כמה אחרונים בנוגע דברי רש"י בפירושו על הש"ס.

(11) ומצינו במקום אחד שהרמב"ם עצמו התייחס לדבר וכתב כן – ראה שו"ת הרמב"ם מהדורת בלאו סימן ריב.

(12) וכדברי הרמב"ם בהקדמתו לספר המצוות, כמצויין לעיל הערה 9.

פירוש המשניות, שעיקרו פירוש על המשנה ולא קיבוץ ההלכות, הרי ה'הלכה' שבחיבור זה הגדרתה היא: מה היא המסקנה למעשה מתוך האמור במשנה. ואילו ספר משנה תורה שעיקרו הוא קיבוץ ההלכות, הרי הענין בו הוא ההלכה כשלעצמה, ללא קשר עם הקיום למעשה¹³.

ונביא ארבע מקומות בדברי הרמב"ם, בהם נקודה זו מודגשת מאד:

(א) במסכת סוטה¹⁴ נחלקו תנאים אם זכות תולה לסוטה ששתתה את המים המרים. וכתב על זה הרמב"ם בפירושו: "כבר אמרתי פעמים רבות, כשיש מחלוקת בין החכמים בסברת אמונה ואין תכליתו מעשה מן המעשים, שאין אומרים שם הלכה כפלוגי". ואילו בחיבורו משנה תורה בהלכות סוטה¹⁵ פסק בפירוש כאחת משיטות התנאים שם.

(ב) במסכת שבועות¹⁶ נחלקו תנאים על איזו עבירה מכפרים שעירי החטאת של הרגלים וראשי חדשים. וגם כאן כתב הרמב"ם בפירושו: "מחלוקת זה לא נאמר בו הלכה כדברי פלוגי, לפי שהוא דבר חוזר אל ה' יתברך, וכבר ביארנו שכל סברא מן הסברות שאינה באה לידי מעשה מן המעשים שיפול בו מחלוקת בין החכמים, לא נאמר בו הלכה כפלוגי". ואילו בחיבורו משנה תורה הלכות שגגות¹⁷ פסק בפירוש כאחת משיטות התנאים שם.

(ג) במסכת סנהדרין¹⁸ מאריכה המשנה לבאר אלו שאין להם חלק לעולם הבא, ובכמה עניינים יש שם מחלוקת תנאים. וכתב על זה הרמב"ם בפירושו: "כבר זכרתי לך פעמים רבות שכל מחלוקת שיהיה בין החכמים שאינו בא לידי מעשה אלא שהוא אמונת דבר בלבד, אין צד לפסוק הלכה כאחד מהם". ואילו בחיבורו משנה תורה בהלכות תשובה¹⁹, ביאר באריכות אלו הם שאין להם חלק לעולם הבא.

13) ראה בהדרן על הרמב"ם תשמ"ו ('תורת מנחם – הדרנים על הרמב"ם' עמ' קיג; תורת מנחם – התועדויות' תשמ"ו ח"ב, עמ' 655), סעיף יד ואילך, שהאריך בנקודה זו.

ובאופן אחר קצת: בשני חיבורים האמורים, פירוש המשנה ומשנה תורה, כוונת הרמב"ם ללמד ההלכה. אלא, שבספר משנה תורה – ההדגשה היא על החיבור שבין תורה שבכתב להלכה, "אדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה", ובפירוש המשנה ההדגשה היא על החיבור בין תורה שבעל פה (משנה) – היסוד של תורה שבעל פה להלכה. ודו"ק.

14) פרק ג משנה ה.

15) פרק ג הלכה כ.

16) פרק א משנה ד.

17) פרק יא הלכה ט.

18) פרק י משניות א-ג.

19) פרק ג הלכות ו-יג.

ד) ועיקר: מה לנו גדול מההלכות בתחילת ספר משנה תורה, שהן ענייני אמונות ודעות ונכתבו כהלכות; וכן שני הפרקים האחרונים של ספר משנה תורה, שהן "הלכות המלך המשיח"²⁰.

וההסבר לכל זה הוא כאמור: בפירוש המשנה עיקר הכוונה בלימוד ההלכה הוא רק "לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא", היינו איך להתנהג במעשה בפועל על פי העולה מהמשנה. מה שאין כן משנה תורה ענינו הוא לימוד הלכות התורה כשלעצמם²¹.

ויהי רצון, שעל ידי "מלאה הארץ... כמים לים מכסים" בלימוד הרמב"ם, נזכה לקיום היעוד העיקרי בו חותם הרמב"ם את ספרו: "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ואז נשמע "תורה חדשה מאתי תצא"²² מפיו של משיח צדקנו.

קיום "שליש במשנה"

חיוב מצות תלמוד תורה כולל שלשה חלקים: מקרא, משנה ותלמוד. ראה בארוכה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן הלכות תלמוד תורה פרק ב. ושם נתבאר, ש"הלכות פסוקות של פסקי הגאונים הפוסקים, כמו הטור והשלחן ערוך והגהותיו - בכלל משנה יחשבו", ו"ספרי הפוסקים המבארים טעמי ההלכות שפסקו הטור ושלחן ערוך, כמו הבית יוסף" - הם בכלל שלישי בתלמוד. וכן "חכמת הקבלה תחשב בכלל שלישי בתלמוד".

והנה, בתלמוד עוסקים רבים, הן יושבי אוהל והן בעלי עסק הקובעים עתים לתורה; שלומדים סוגיות הש"ס, וכן בית יוסף ושלחן ערוך ונו"כ. וכן במקרא, רבים לומדים פרשת השבוע (ובפרט בלימוד שיעור החומש היומי).

ועל ידי קביעות בלימוד הרמב"ם, מקיימים גם "שליש במשנה", ובאים לשלימות במצות לימוד התורה.

(20) ובלשון זה נקראו הלכות אלו בכמה כתבי יד: "הלכות מלכים ומלחמותיהם ומלך המשיח".

(21) ועל יסוד נקודה האמורה בהגדרת החילוק בין שני החיבורים, מקום ליישב כמה מהסתירות ביניהם.

(22) ישעיה נא, ד; ויקרא רבה פ"ג, ג.

משנה תורה - הלכות ברורות וגלויות

שיטת הרא"ש שאין לפסוק הלכה מספר משנה תורה / שיטת הרמב"ם בזה, בחיבורו ובשו"ת / השלבים בהם באה ההלכה עד למעשה בפועל / התורה היא "שלום בעולם" – ארבע דרגות בזה / ביאור בחתימת ששה סדרי משנה, תלמוד בבלי, וספר משנה תורה, כל אחד לפי גדרו המיוחד
(נאמר בסיום הרמב"ם תשע"ה)

א. ששה סדרי משנה מסתיימים בהמשנה²³: "אמר רבי שמעון בן חלפתא, לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

ובתלמוד בבלי, אמנם המסכתא הראשונה מסיימת – בדוגמת ששה סדרי משנה – בענין השלום²⁴, אך סיום הש"ס כולו הוא בהמימרא²⁵: "תנא דבי אליהו, כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שנאמר הליכות עולם לו – אל תקרי הליכות אלא הלכות".

וכן בספר 'משנה תורה' להרמב"ם, אמנם אחד הספרים (ספר זמנים) מסיים בענין השלום²⁶, וכן ב'הלכות מלכים ומלחמותיהם ומלך המשיח' מוזכר אודות ענין השלום²⁷, אך סיום החיבור כולו הוא בההלכה: "ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים, וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

(23) עוקצין פרק ג משנה יב.

(24) ברכות סד, א: אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם כו'.

(25) נדה עג, א.

(26) הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה יד: היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום, נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

(27) בסיום החלק של 'הלכות מלכים' (פרק י הלכה יב: צו חכמים לפרנס עניי נכרים בכלל עניי ישראל מפני דרכי שלום, הרי נאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום), וכן בחלק של 'הלכות מלך המשיח' (פרק יב הלכה ב: בתחילת ימות המשיח יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם, ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטהם כו' אלא לשום שלום בעולם).

ויש לתת טעם לכל זה, שהסיום הוא בהתאם להגדרים של משנה, גמרא, וחיבור משנה תורה להרמב"ם. וכדלהלן.

ב. בכמה מקומות בגמרא הוזכר שאין לפסוק הלכה מתוך המשנה. וכך נאמר במסכת סוטה²⁸: תנא, התנאים מבלי עולם; מבלי עולם סלקא דעתך, אמר רבינא שמורין הלכה מתוך משנתן.

ובטעם הדבר פירש רש"י שם²⁹: שמבלין עולם בהוראות טעות. דכיון דאין יודעין טעמי המשנה, פעמים גורמין שמדמין לה דבר שאינו דומה; ועוד יש משניות הרבה דאמרינן הא מני פלוני הוא ויחידאה היא ולית הלכתא כוותיה, ועוד שאינן יודעים במחלוקת תנאים הראשונים הלכה כדברי מי. הלכך מורין הוראות טעות³⁰.

כלומר: שני מכשולות עלולים להיות אצל המורה מתוך המשנה. ראשית, במשנה לא הוזכרו טעמי ההלכה, ולפעמים המשנה מדברת באופן מסוים דוקא, וכשאין יודעים את הטעמים אפשר לדמות מילתא למילתא באופן בלתי נכון, ויתכן שלא יכוונו להלכה. שנית, מה שהובא במשנה לא תמיד היא השיטה המקובלת להלכה, ולפעמים גם הובאו במשנה הובאו כמה שיטות תנאים ואי אפשר לדעת כמי ההלכה.

וידוע, שעל פי זה טען הרא"ש³¹, וז"ל: כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ז"ל ואינן בקיאים בגמרא לידע מהיכן הוציא דבריו, טועין להתיר האסור ולאסור את המותר. כי לא עשה כשאר המחברים שהביאו ראיות לדבריהם והראו על המקומות היכן דבריהם בגמרא כו', וכל הקורא בו סבור שמבין בו ואינו כן, שאם אינו בקי בגמרא אין מבין דבר לאשורו ולאמתו ויכשל בדיון ובהוראה.

ופירש אדמו"ר הזקן³² שכוונת הרא"ש למקרה שמצריך דימוי מלתא למלתא, שבזה אפשר שיכשל בהוראת טעות מאחר שאינו יודע את טעם ההלכה כפי שנאמר בגמרא, ועל דרך שכתב רש"י לענין המורין הלכה מתוך משנתן.

(28) כב, א.

(29) ד"ה שמורין.

(30) ועד"ז הוא בפירוש"י מגילה כח, ב (ד"ה הי צנא), לענין מי ששונה הלכות ולא שימש תלמידי חכמים: פעמים שדברי משנה סותרין זה את זה וצריך לתרצה, כגון הכא במאי עסקינן, וכגון הא מני רבי פלוני היא.

(31) שו"ת הרא"ש, כלל לא סימן ט.

(32) הלכות תלמוד תורה פרק ב קו"א א.

ג. ובביאור שיטת הרמב"ם, כתב אדמו"ר הזקן³³, שהרמב"ם בוודאי חיבר את ספרו כדי להורות ממנו, ובענין המורין הוראה מתוך משנתן ס"ל להרמב"ם רק כהטעם השני שכתב רש"י – שהמשניות אינן תמיד כהשיטה המקובלת להלכה, וטעם זה אינו שייך בחיבור הרמב"ם שכתב תמיד את המסקנה להלכה כפי מה שנתברר בגמרא. אבל הטעם הראשון לא ס"ל להרמב"ם, והרי שייך שפיר לפסוק הלכה גם כאשר אין יודעים את טעמה³⁴.

ואמנם, מצאנו שהרמב"ם כתב בתשובה³⁵ שהוא מתחרט על זה שלא הביא את המקורות להלכות. וז"ל: תמיד אני בצער מזה שיבוא השואל וישאל היכן נאמרו דברים אלו, פעמים . . לא אזכור מקומן עד שאחפש אחריהן. ועל זה אני מצטער הרבה . . ועל זה נחמתי שלא חברתי עם חבור זה ענין שאני אומר לך. ובדעתי אם יגזור השי"ת שאעשנו אף על פי שיש בו טורח הרבה.

ויש לבאר, שזהו מצד שהרמב"ם חזר וחשש קצת גם לטעם הראשון שכתב רש"י, ולזה כתב שהיה לו לציין את מקור ההלכות, שעל ידי העיון במקור הדברים ידעו את טעם ההלכה ויוכלו גם לדמות מלתא למלתא.

וענין זה הושלם על ידי מפרשי הרמב"ם שבכל הדורות, שעוסקים באריכות ומעיינים בכל הלכה ברמב"ם היכן הוא מקורה בגמרא³⁶.

ד. מכל האמור עולה, שיש ארבע דרגות (שלבים) בלימוד ההלכות שבתורה:

(א) לימוד המשנה³⁷, שבלימודה עדיין אי אפשר לדעת את פסק ההלכה למעשה, מפני ריבוי המחלוקות, וכן מצד מה שעדיין אי אפשר לדמות מלתא למלתא.

(ב) לימוד הגמרא, שבה נתבאר האם המשנה היא דעת יחיד או שהיא מוסכמת לכולי עלמא, וכמו כן נתבארו היטב בגמרא טעמי ההלכות שבמשנה. באופן שעל ידי לימוד הגמרא שייך פסק של הלכה למעשה.

(33) שם.

(34) וראה גם: 'תורת מנחם – התועדויות' תשכ"ג עמ' 281. 'תורת מנחם – התועדויות' תשמ"ה, עמ' 1988 ועמ' 2220.

(35) קובץ תשובות ואגרות – ליפסא, ח"א סימן קמ.

(36) ראה לקוטי שיחות חלק כט עמ' 287 אודות הספר 'מראי מקומות על הרמב"ם': כאשר תלמידי הרמב"ם, תלמידי תלמידיו וכו', מציינים את המקורות לספר הרמב"ם, בזה מתקיים רצונו של הרמב"ם שרצה לעשות כן בעצמו.

(37) שאף היא 'הלכה' – רש"י נדה עג, א ד"ה הלכות.

(ג) לימוד משנה תורה להרמב"ם, שכדבריו בהקדמת החיבור נתבארו בו ההלכות שבתורה "בלשון ברורה ודרך קצרה . . דברים ברורים קרובים נכונים . . עד שיהיו כל הדינים גלויין לקטן ולגדול". מה שאין כן בלימוד הגמרא "צריך דעת רחבה ונפש חכמה וזמן ארוך, ואחר כך ידע הדרך הנכונה בדברים האסורים והמותרים ושאר דיני התורה".

(ד) לימוד מקורות הרמב"ם, שעל ידי זה יכול לפסוק הלכה למעשה בלא שום חשש, גם בענין הדורש לדמות מלתא למלתא.

ה. על פי כל זה יש לבאר את הסיום של כל אחד מחלקי התורה – משנה, גמרא, ומשנה תורה להרמב"ם.

ובהקדים:

הלכות התורה עניינן הוא 'שלום', וכמ"ש הרמב"ם³⁸ "כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום". וידוע הביאור בזה³⁹, שהעולם מצד עצמו נותן מקום להנהגה שהיא היפך רצונו של הקב"ה, ועל כך באות ההלכות שבתורה – לפעול 'שלום בעולם', שהנהגה בעולם תהיה על פי רצונו של הקב"ה⁴⁰.

ומזה מובן, שענין השלום שבתורה הוא כאשר ההלכות באות לכלל פסק הלכה בפועל, להנהגה על פי זה בעולם.

ובנקודה זו עוסק הסיום של כל אחד מחלקי התורה:

סיום ששה סדרי משנה הוא "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". ופירש התוספות יום טוב: בא להמתיק ולעורר הלבבות, שאף על פי שהמשניות מלאים ממחלוקת שהיה בין החכמים, ופן יעלה על הלב הנמהר כי מחלוקותיהם היתה מריבה ומצה, אמר כי לא כן הוא, שעוז התורה כלי מלא ברכת ה', הוא השלום.

ועל פי הנ"ל, עומק הכוונה היא, שמאחר שבמשנה ישנם מחלוקות רבות ואי אפשר להגיע ממנה לפסק ההלכה למעשה כנ"ל, היה אפשר לחשוב שבהמשנה אין את ענין השלום ח"ו. וכלפי זה מסיימת המשנה, שמצד האמת הרי אלו הלכות שבתורה שעניינה

(38) הלכות מגילה וחנוכה שם.

(39) ראה בארוכה – הדרך על מסכתות בני"ך, ספר השיחות תנש"א עמ' 838 ואילך. ובכ"מ.

(40) וזהו שאמרו רז"ל במדרש (שיר השירים רבה פרשה ז) עה"פ שובי שובי השולמית, "אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי". שם.

שלום; והן אמת שמצד האדם עדיין אין כאן 'שלום' בפועל, אבל מצד התורה ניתן כאן ענין של 'שלום'. וזו היא ההדגשה "ה' יברך את עמו בשלום".

ובהוספה על זה בא החידוש בענין ההלכות שבגמרא, שלא זו בלבד שענין השלום ניתן מלמעלה, אלא שהן מתקבלות ומושגות בטעמיהן בשכלו של הלומד⁴¹. ועל כך באה המימרא בסיום הש"ס "הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות", שההלכות שבתורה הן בגדר הליכות עולם, הלכות כפי שנמשכות בפועל בעולם.

ומטעם זה, ההדגשה במימרא זו היא לא על נתנת הלכות התורה מלמעלה, אלא על המקבל – האדם הלומד, "כל השונה הלכות כו'", שההלכה שבתורה ידועה ומושגת אצלו.

ואמנם, ההלכות כפי שהן בגמרא, עדיין אינן ברורות וגלויות "לקטן ולגדול", כנ"ל. וזהו שנרמז בסיום מסכת ברכות "תלמידי חכמים מרבין שלום בעולם", שדוקא התלמיד חכם הוא שיכול להביא 'שלום' על ידי לימוד הגמרא.

ו. כאמור לעיל, בספר משנה תורה להרמב"ם יש חידוש על ההלכות שבגמרא, שבו באים בגלוי ובבירור ההלכות שבתורה, באופן שבנקל לדעת את ההלכה למעשה בפועל. וזהו מה שהביא הרמב"ם בסוף ספר זמנים: "גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

והענין נרמז גם בפסוק שהביא הרמב"ם "דרכיה דרכי נועם". בתלמוד בבלי, הלימוד הוא באופן של שקלא וטריא, קושיות ותירוצים, שלימוד כזה אינו 'נועם'; וכמאמר רז"ל⁴²: "מאי דכתיב ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים, נועם אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה, חובלים אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה". וכאשר הלימוד הוא באופן כזה, קשה יותר לדעת את המסקנא בפועל. וכהמשך דברי רז"ל שם: "במחשכים הושיבני, זה תלמודה של בבל", ופירש רש"י: שאין נוחין זה עם זה, ותלמודם ספק בידם.

41) וראה בארוכה הדרן על הש"ס תשמ"ט (ספר השיחות תשמ"ט חלק ב, עמ' 719 ואילך) בטעם שבסיום הגמרא לא נזכר מעלת השלום בגלוי כמו בסיום המשנה.

ויומתק להתבאר בפנים, שבמשנה (אף שיש בה ריבוי מחלוקת) שהיא ספר הלכה, נכתבו הדברים בסגנון של הלכה, אלא שלמעשה אי אפשר לדעת מהמשנה מהי ההלכה למעשה. והיינו, שיש "כלי מחזיק ברכה", של הקב"ה, "ה' יברך את עמו בשלום", שנמשכת ברכת ה' מלמעלה, אבל השלום אינו יורד למטה בכלי המקבל. אמנם בגמרא, באים הדברים בסגנון של שקלא וטריא, ואין שם ענין השלום בגילוי; אבל מאידך, התלמיד חכם יודע להסיק מזה הלכה למעשה, "הליכות עולם".

42) סנהדרין כד, א.

ולעומת זאת חיבור הרמב"ם, שבו מתבררים הדברים "בלא קושיא ולא פירוק, לא זה אומר בכה וזה בכה"⁴³, הרי בו מתבטאת המעלה של "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", שעל ידי ה'נועם' בנקל להביא את ה'שלום' בעולם במעשה בפועל.

ז. ואמנם, גם לאחר מה שנתבאר ההלכות בספרי הרמב"ם באופן ברור, הנה מאחר שהטעמים אינם מבוארים, עדיין אין זו שלימות בתכלית בהמשכת הלכות התורה בעולם, שהרי עדיין אי אפשר לדמות מלתא למלתא לבוא למסקנת ההלכה למעשה בעניינים אחרים.

וכלפי זה מסיים הרמב"ם את ספרו "ובאותו הזמן . . יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים . . שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". שהשלימות בדיעת טעמי הלכות התורה תהיה לעתיד, שאז יהיו כל ישראל (ולא רק "תלמידי חכמים" שבהם) "חכמים גדולים", ואז תהיה השלימות בהמשכת הלכות התורה בעולם, "מלאה הארץ דעה".

וההתחלה בענין זה הוא בחיבורים שנתחברו על הרמב"ם שבהם מבוארים מקורותיו מהגמרא, ובזה מתבארים גם טעמי ההלכות, ונוספת שלימות בהבנתן והשגתן.

ובהנוגע לפועל יש ללמוד מכל זה, שבהוספה על לימוד ההלכות עצמן שברמב"ם, ראוי ונכון ביותר להוסיף ולעסוק גם בהמראי מקומות והציונים לדבריו, עם הבנה והשגה בשלימות – "הלכות בטעמיהן"; וממילא באים להלכה למעשה גם בשאלות המתעוררות בזמננו, על ידי דימוי מילתא למילתא.

ועל ידי כל זה, נזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", בקרוב ממש.

(43) לשון הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה.

הגדרות המצוות בספר משנה תורה

ספר הרמב"ם – ביאור תרי"ג המצוות / מנין המצוות שלש פעמים / שינויים בהגדרות המצוות בין המניינים / דוגמאות לזה ממצות תלמוד תורה, ביעור חמץ, ספירת העומר, משמרות כהונה, בנין מקדש, ובן סורר ומורה / שינויים בהלכה בין המניינים / שלשת המניינים – שלבים כהקדמה לחיבור / נקודת הביאור בהסתירות ובשינויי ההגדרות (נאמר בסיום הרמב"ם תשע"ז)

א. ספר משנה תורה להרמב"ם פותח בהפסוק: "אז לא אבוש בהביטי אל כל מצוותיך"⁴⁴. בפתיחה זו מגדיר הרמב"ם את החיבור כולו, שאין זה רק מה שבו נקבצו כל ההלכות, אלא העיקר הוא מה שבחיבור זה מתבארים תרי"ג מצות התורה.

ואכן זהו אחד העניינים המייחדים את ספר משנה תורה להרמב"ם מכמה וכמה ספרי הלכה אחרים, שלבד מה שבו הובאו ההלכות של כל תרי"ג מצוות התורה, הנה סגנון החיבור הוא באופן שיש בו קשר הדוק בין תרי"ג המצוות להלכות⁴⁵.

לאור זאת, כהקדמה לחיבורו עסק הרמב"ם במנין המצוות. וענין זה נכפל שלשה פעמים: א' "ספר המצוות" של הרמב"ם; ב' מנין המצוות שבראש ספר הי"ד החזקה, הנקרא בכמה מקומות "מנין המצוות הקצר"; ג' מנין המצוות על סדר ההלכות.

ב. והנה כאשר מתעמקים בלשונות הרמב"ם בשלשת המניינים, מוצאים עניינים נפלאים בהגדרות המצוות, שבכמה וכמה מצוות משנה הרמב"ם את לשונו ממקום למקום. והאחרונים לא האריכו כל כך בענין זה, להעיר אודות חילוקים אלו ולבארם. ותורה שלימה יש כאן.

להלן נביא דוגמאות של כמה עניינים כאלו, ומהם יתעוררו הלומדים לעיין ולדייק בכל כיוצא זה, ותן לחכם ויחכם עוד:

בכמה מצוות מצאנו, שכל הגדרת עניינן משתנה לגמרי ממקום למקום. ולדוגמא

(44) תהלים קיט, ו.

(45) וראה בארוכה בלקוטי שיחות חלק לו עמ' 16 ואילך, אודות חיוב שמירת תרי"ג מצוות בלב (ממה שנאמר "שמור את כל המצוה", "ושמרתם אותם"), על ידי לימוד וידיעת ההלכות של תרי"ג המצוות.

מצות לאֲתַעֲשֶׂה קִצָּה, במנין הקצר הגדרתה היא: "שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסובא"⁴⁶, ואילו במנין המצוות על סדר ההלכות: "שלא יהיה הבן סורר על קול אביו ואמו"⁴⁷. והרי זהו ענין אחר לגמרי.

דוגמה נוספת בה יש שינוי עיקרי בהגדרת המצוה, היא מצות עשה ל"ו. בספר המצוות כותב: "שציונו שיהיו הכהנים עובדים למשמרות, תעבוד כל משמרת שבוע אחד, ולא יד הכל מעורבת יחד, זולתי ברגלים שיעבדו כל המשמרות כולן בשוה"; משמעות לשונו, שהגדרת המצוה היא שיעבדו באופן מסודר במשמרות, והוסיף כפרט בפני עצמו שמצוה זו אינה נוהגת ברגלים. ואילו במנין המצוות על סדר ההלכות נזכר רק: "שיהיו כל המשמרות שוות ברגלים", הרי שדוקא פרט זה הוא גוף המצוה. ועוד באופן שלישי הוא במנין המצוות הקצר: "להיות הכהנים עובדין במקדש משמרות משמרות, ובמועדים עובדין כאחד", והנה מאחר שהרמב"ם במנין הקצר אינו מזכיר הלכות פרטיות, הרי מכך שהזכיר כאן את שני העניינים, מבואר ששניהם נכללים בהגדרת המצוה⁴⁸.

בדומה לזה הוא במצות עשה י"א. בספר המצוות ובמנין הקצר הגדרת המצוה היא: "ללמוד תורה וללמדה", ואילו במנין המצוות על סדר ההלכות כתב רק: "ללמוד תורה", והחיוב 'ללמדה' אינו נכנס בהגדרת המצוה⁴⁹. [ובענין זה יש להעיר עוד, שבהלכות עצמן הוא באופן שונה לגמרי. מתחילה⁵⁰ מזכיר את החיוב ללמוד לאחרים, ורק לאחר מכן⁵¹ כותב כדרך אגב (כטעם וסיבה להלכה שנאמרה שם) "שכשם שמצוה עליו ללמוד את בנו, כך הוא מצווה ללמוד עצמו"⁵²].

דוגמא נוספת לחילוק בהגדרת המצוה, היא במצות עשה קסא. בספר המצוות ובמנין הקצר: "לספור מקצירת העומר תשעה וארבעים יום", ואילו במנין המצוות על סדר ההלכות: "לספור כל איש ואיש שבעה שבועות מיום הקרבת העומר". והן אמת ששני הפרטים נכללים במצוה - מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי⁵³, אך בכל זאת הרי

(46) בהגדרה זו עצמה, יש חילוק בין המנין הקצר לספר המצוות. משמעות הלשון בהמנין הקצר היא שכל אכילת זולל וסובא נכללת בהאיסור, אבל בספר המצוות: "שהזהירנו מהיות זולל וסובא במאכל ובמשתה בימי הנערות ובתנאים המתוארים בבן סורר ומורה".

(47) וראה כסף משנה הלכות ממרים פרק ז סוף הלכה א, שהעיר מזה.

(48) והעיר מזה בבאיור הגר"י פערלא לספר המצוות לרס"ג, עשה קכה-קכו; וע"ש שהביא מהרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות שם.

(49) והעיר מזה בלקוטי שיחות חלק יט עמ' 38 הערה 1.

(50) הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה א ואילך.

(51) שם הלכה ד.

(52) וראה בארוכה בלקוטי שיחות שם בפנים.

(53) מנחות סו, א. וראה דברי הרמב"ם בספר המצוות שם.

בוודאי יש כאן חילוק בהגדרת נקודת המצוה⁵⁴.

לפעמים מצאנו חילוקים דקים יותר בהגדרת המצוה, ועם זאת הם יסודיים ביותר. ולדוגמא מצות עשה קנ"ו, בספר המצוות ובמנין הקצר "לבער חמץ", ואילו במנין המצוות על סדר ההלכות "להשבית שאור". לבד מהחילוק 'חמץ' או 'שאור' שאף הוא צריך תלמוד⁵⁵, הרי חילוק ההגדרה 'לבער' או 'להשבית' הוא עיקרי ביותר, ונוגע בהשאלה האם "תשביתו" הוא ביעור או ביטול⁵⁶.

ודוגמא נוספת לחילוק בלשון הגדרת המצוה: מצות עשה כ, במנין הקצר "לבנות בית הבחירה", ואילו במנין המצוות על סדר ההלכות: "לבנות מקדש"⁵⁷.

ג. בנוסף על החילוקים בהגדרת המצוות, מצאנו לפעמים שדברי הרמב"ם בספר המצוות אינם מכוונים להלכה כפי שפסק בספר הי"ד החזקה.

ולדוגמא:

בספר המצוות מצות לא תעשה ס"ה כותב הרמב"ם: "שהזהירנו מנתון ומאבד בתי עבודת הא-ל יתעלה, ומאבד ספרי הנבואה ומלמחוק השמות הנכבדים, והדומה לזה". והנה, מהלשון 'בתי עבודת הא-ל' משמע, שאף בתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל האזהרה⁵⁸. וכך אכן מפורשים הדברים במנין הקצר: "שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות ובתי מדרשות, וכן אין מוחקין השמות המקודשין ואין מאבדין את כתיב הקדש".

ואילו בספר הי"ד⁵⁹ פסק להלכה: "הסותר אפילו אבן אחת דרך השחתה מן המזבח או מן ההיכל או משאר העזרה, לוקה". מבואר, שהאיסור מדאורייתא קיים רק בהנוגע לבית המקדש, מה שאין כן בנתיצת בית הכנסת ובית המדרש אין בזה לאו וחיוב מלקות⁶⁰.

54) זאת בנוסף על עוד שינוי בולט בדברי הרמב"ם – 'מקצירת העומר' או 'מיום הקרבת העומר'.

55) והעיר מזה ב'תורת מנחם – התועודיות' תשמ"ה, עמ' 2159.

56) ולהעיר עוד: אדמו"ר הזקן בפתיחה להלכות פסח, פתח גס"ן על דרך הרמב"ם במנין המצוות להלכות חמץ ומצה "יש בכללן שמונה מצוות כו", אך במצוה זו נקט "לבער חמץ".

57) והעיר מזה בלקוטי שיחות חלק טז עמ' 303 הערה 54; חלק יז עמ' 91 בשו"ג; חלק יט עמ' 143 והערה 32.

58) שהרי דוחק לומר שבלשונו 'בתי עבודת הא-ל', כוונתו לפרט בנוגע לבית המקדש הראשון והשני כו', ואין זה דרכו של הרמב"ם כ"כ". וראה גם לקוטי שיחות חלק לו עמ' 126, ושם הערה 42.

59) הלכות יסודי התורה פרק ו הלכה ז.

60) האחרונים האריכו בזה, ושקלו וטרו בדיוקי לשון הרמב"ם. ראה למשל שו"ת אבני נזר אורח חיים סימן לה. ובכ"מ.

ועל דרך זה הוא בנוגע לכתבי הקודש, שבספר המצוות ובמנין הקצר מבואר שהן בכלל האזהרה, ואילו בספר הי"ד פסק⁶¹ "כתבי הקדש כו' המאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות", הרי שאין זה בכלל האיסור מדאורייתא.

ד. והנה כאשר מעניינים בדבר, מובן ששלושת המניינים הם שלשה שלבים לקראת בנין חיבורו העיקרי של הרמב"ם – ספר הי"ד החזקה.

כאמור, חיבורו של הרמב"ם נועד לבאר את הלכותיהן של תרי"ג מצוות התורה. ולצורך זה מקדים הרמב"ם את שלושת מנייני המצוות, כאשר לכל אחד מהן מטרה שונה:

"ספר המצוות" נועד לברר תחילה אלו הן המצוות שנכנסות במנין התרי"ג, ובו הוא גם דן באריכות בשלילת המנין של מוני מצוות אחרים (למשל: ההלכות גדולות)⁶². את הספר פותח הרמב"ם בארבעה עשר 'שרשים', שהם הכללים והיסודות למנין המצוות: אלו מצוות נכללות בהתרי"ג ואלו אינן נכללות, אלו עניינים נחשבים כמצוה אחת ואלו נמנים למצוות פרטיות. ובהמשך לזה מתחיל הרמב"ם במנין המצוות, על כל מצוה הוא מביא את הפסוק שממנה היא נלמדת, וכן את דרשות חז"ל על הפסוק – שמהן מוכח שנאמרה כאן מצוה מתרי"ג המצוות.

בשלב זה, עדיין אין כל כוונה להלכה. וכפי שכתב הרמב"ם בעצמו בהקדמת ספר המצוות: "אין כוונתי בזה המאמר לבאר דין מצוה מן המצוות, אבל מספרם לבד". ועל דרך זה כתב בתשובה⁶³: "שאין כוונת אותו הספר לדעת תלמוד המצוות, אלא ידיעת עניניהם בלבד". כלומר: שאין זה ספר של "הלכות הלכות", אלא אך ורק בשביל ידיעת ענין המצוות.

לאחר מכן כתב הרמב"ם את "מנין המצוות הקצר". ומטרתו היא כפי שכותב הרמב"ם בהקדמה הנ"ל: "שלא תמלט מצוה שלא נשלים הדבור בדיניה". כלומר, זו כעין רשימה של תרי"ג המצוות, כפי שכבר נתבררו באורך בספר המצוות; ורשימה זו באה כפתיחה לספר הי"ד, באופן שבהמשך אליה יבואו ההלכות של כל המצוות, מבלי להחסיד אחת מהן. והיינו שבניגוד ל"ספר המצוות" שמטרתו שם להוכיח ולהגדיר מה הן המצוות,

61) שם הלכה ח.

62) וכמ"ש הרמב"ם בהקדמתו: "ואביא ראיה על כל מה שיש בו ספק, או מה שיחשוב מי שאינו בקי בדיני התורה חילופו" (ועכ"ז, הוא באופן ש"אין אנו צריכין להשיב על כל אחד בפרט ולא לבאר טעותו").

63) מהדורת בלאו, סי' שי. וראה גם בס' קנאת סופרים על ספר המצוות להרמב"ם, סוף שורש יד.

"ידיעת עניניהם", כאן כוונתו "מנין" לחוד, למנות ולפרט המצוות.

ושוב כתב עוד את "מנין המצוות על סדר ההלכות", ובו מבאר כמה מצוות עשה ולא תעשה נכללות בכל הלכה והלכה. מטרת מנין זה היא כפי שמבאר הרמב"ם שם: "זה כולו להשמר שלא ייעדר וימלט ממני דבר שלא אדבר בו, ובזכרי כל המצוות במספר הייתי בטוח מזה". ולפי זה, הסיבה למנין זה "על סדר ההלכות" היא אך ורק בשייכות עם לימוד ההלכות בספר הי"ד, לפרט פרטי ההלכות השייכות לכל המצוות.

ה. מכל זה מובן, שאין קושיא מהסתירות בהלכה בין ספר המצוות לספר הי"ד החזקה. כי ההסבר לזה הוא כאמור, שבספר המצוות לא דייק לכתוב באופן המכוון להלכה, שלא זו היא המטרה של ספר המצוות; והדיוק בפרטי ההלכה מקומו הוא בספר הי"ד.

ועל דרך זה יש לומר בחילוקי הגדרותיהן של המצוות כנ"ל, שהחילוקים נובעים (גם) ממהותם השונה של מנייני המצוות, שבכל אחד כוונה ומטרה אחרת כנ"ל. ולדוגמא: בספר המצוות ההגדרה תהיה באופן המתאים יותר ללשון הפסוקים ולדרשות חז"ל, ואילו בספר הי"ד ההגדרה תהיה באופן המתאים יותר לגדרי המצוה כפי שהיא להלכה.

ומכאן הצעה: מכיון שכאמור מעטים מאד עסקו בענין זה של השוואת לשונות הרמב"ם בהגדרת כל מצוה, והרבה גופי תורה אפשר ללמוד ולחדש מתוך דיוקים אלו, כדאי ונכון להקדיש עיון והתבוננות בגדרי המצוות כפי שהובאו בספר המצוות, במנין הקצר, במנין שעל סדר ההלכות, וכפי שהן מוגדרות בהלכות עצמן שבספר הי"ד החזקה.

הלשונות "מדברי סופרים", "מפי השמועה" ו"מפי הקבלה"

חיבור משנה תורה – שני לתורה שבכתב / הלכות מפורשות בתורה שלא הובאו ברמב"ם / עיונים בדרכו של הרמב"ם בהבאת הפסוקים בהלכות / דרכו של הרמב"ם בהבאת פסוקים מנביאים / מטרת הרמב"ם בהביטוי "מדברי סופרים" / מטרת הרמב"ם בלשונות "מפי הקבלה" או "מפי השמועה", וההבדל ביניהם
(נאמר בסיום הרמב"ם שלהי תשע"ח)

א. דרכו של הרמב"ם בספר היד החזקה, שאינו מביא את המקורות לכל הלכה. ובדומה לזה, ממעט הרמב"ם להביא את הפסוק שבו נאמרה ההלכה, או את הדרשות שמהם למדו חז"ל את ההלכה. אך מצד שני, מצאנו מקומות בהם הרמב"ם מביא את הפסוקים או את הילפותות, ולפעמים גם מאריך בזה⁶⁴. ודרוש ביאור להבין אל נכון את הכללים בענין זה, מדוע לפעמים מקצר ולפעמים מרחיב. וגם, מאחר שענין הספר הוא "הלכות הלכות" (כלשונו בהקדמה), מדוע בכלל נוגע להביא לפעמים פסוקים ודרשות, ומה היא המטרה בזה.

ומצאנו עוד, שלפעמים מרחיב הרמב"ם בדברי מוסר⁶⁵, ואזי מאריך במיוחד להביא פסוקים מדברי הנביאים בעניינים אלו.

ב. ידועה השקלא וטריא בשיטת הרמב"ם בגדר "דברי סופרים", שבכמה מקומות בספר היד החזקה מביא הלשון דברי סופרים, גם בעניינים שהם מדאורייתא⁶⁶. והרבה

64 ולפעמים מביא מקור מפסוקים שלא הובאו בש"ס, וכידוע בכללי הרמב"ם שדרכו לכתוב דרשה שהיא יותר פשוטה, אף גם אם לא הובאה בגמרא. ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ד, ובספר כללי רמב"ם עמ' 19 ואילך.

65 נלקטו בספר "מוסרי הרמב"ם", מהרה"צ ר' שמעון סופר ז"ל.

66 מהדוגמאות המפורסמות לזה הוא קידושי כסף, שכתב הרמב"ם (הלכות אישות פרק א הלכה ב) שהם "מדברי סופרים". והנה, ישנם ראיות ברורות שבקידושי כסף מתקדשת מן התורה ונעשית אשת איש גמורה מדאורייתא, וכדמוכח גם מזה שמתקדשת בכסף לכתחילה. וכך מוכח גם מהלכות ממרים, שהכלל בזקן ממרא הוא שחייב דוקא על ענין שזדונו כרת ושגגתו חטאת, ומבאר הרמב"ם (הלכות ממרים פרק ד הלכה ב) שדיני ממונות הם בכלל דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, מפני שאם קידש אשה בכסף זה "הבא עליה במזיד ענוש כרת". ואם כן, תמוה מה שנקט הרמב"ם שקידושי כסף הם "מדברי סופרים".

התעכבו על זה האחרונים להסביר את פשר הדבר.

ובדרך כלל מקובל לבאר, שכוונת הרמב"ם בלשון "דברי סופרים" היא שאין זה מפורש בתורה שבכתב, אלא נלמד מדרשה באחת מהמידות שהתורה נדרשת בהן⁶⁷. וצריך ביאור, הרי כידוע הרמב"ם מדייק מאד בלשונו, ומהו זה שנקט סגנון לא ברור, שמשמעותו בהשקפה ראשונה שהוא רק מדרבנן.

ועל דרך זה יש להעיר על מטבע לשון נוסף של הרמב"ם, שגם הוא בלתי ברור לכאורה. במקומות רבים משתמש הרמב"ם בהביטוי "קבלה", ובזה – לפעמים כוונתו על דברי הנביאים⁶⁸, ולפעמים כוונתו לקבלה בתורה שבעל פה⁶⁹. ולכאורה, מדוע נקט הרמב"ם לשון אחד על שני דברים שונים לגמרי, ולא נקט לשון ברורה יותר.

ועוד צריך ביאור: בעניינים שנתקבלו בתורה שבעל פה, לפעמים כותב הרמב"ם הלשון "מפי הקבלה" כנ"ל, ולפעמים כותב "מפי השמועה"⁷⁰. וצריך ביאור בהחילוק בין שני הלשוניות, שהרי קשה לומר שהרמב"ם מתנסח בשני סגנונות שונים, כאשר באמת כוונתו בזה לאותו הענין.

ג. ויש לומר, שאחר העיון בדברי הרמב"ם בהקדמת חיבורו, מתבהרת כוונתו בכל הנ"ל.

הנקודה של ההקדמה היא, שהמצוות שניתנו לו למשה מסיני – בפירושן ניתנו, וכאשר משה רבינו מסר את התורה שבכתב לעם ישראל אמר להם מיד גם את פירוש התורה; ובנוסף לזה, ישנם "דברים המתחדשים בכל דור ודור", על ידי המידות שהתורה

ואמנם הרמ"ך הביא שהרמב"ם חזר בו מזה, אבל בכסף משנה (הלכות אישות שם) אינו מקבל עדות זו. ובכל אופן, עדיין צריך ביאור בהסברת דעתו הראשונה של הרמב"ם.

67 ראה במגיד משנה הלכות אישות שם: "אע"פ שהוא סובר שהכסף מדברי סופרים, אינו מתקנת חכמים, אלא מכלל תורה שבעל פה. והוא דבר נאמר למשה ולא נכתב בפירוש בתורה, שנאמר בגזירה שוה. ולזה נקרא דברי סופרים לדעתו ז"ל".

68 ראה למשל הלכות דעות פרק ה הלכה א: "ועליהם מפורש בקבלה וזריתי פרש על פניכם". ושם הלכה ד: "הרי הוא אומר בקבלה מגיד לאדם מה שיחור".

69 ובזה גופא, לפעמים כוונתו לדברים שנתקבלו איש מפי איש עד משה רבינו, ולפעמים כוונתו לתקנות חז"ל.

70 ראה בארוכה פירוש הר"י קאפח למשנה תורה משפטים ח"ב, רשימת "מפי השמועה ומפי הקבלה במשנה תורה" (ליקוט כל המקומות במשנה תורה שנוכחו לשונות הנ"ל וביאורם). וראה גם ספר "עיונים במשנתו של הרמב"ם" (ירושלים תש"ע) פרק ו ("מפי הקבלה מפי השמועה").

נדרשת בהן או "תקנות גזירות ומנהגות". וכל הדברים הללו (הפירושים, והדברים המתחדשים) מבוארים בדברי חז"ל. ומאחר שבזמן הזה קשה הדבר ללמוד את הדברים במקורם, לכן חיבר ספר שמקבץ את הכל, באופן ש"אדם קורא בתורה שבכתב תחילה ואחר כך קורא בזה, ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה, ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם". ולכן נקרא החיבור 'משנה תורה', שהוא שני לתורה שבכתב.

ד. ועל פי זה יובן דרכו של הרמב"ם בנוגע להבאת פסוקים מתורה שבכתב.

מצד אחד, מכיון שהלומד משנה תורה "קרא בתורה שבכתב תחילה" ובקי בתוכן הפסוקים שבתורה שבכתב, אין צורך שהרמב"ם יעתיק פסוקי התורה שכבר למדו. ולדוגמא: במצות סוכה או מצות לולב, אינו מזכיר הפסוקים שבתורה שבכתב אודות סוכה או לולב, אלא מתחיל מיד בפרטי ההלכות; כי הרי הפסוקים כבר ידועים, ועליו לומר רק פרטי המצוה ודיניהם.

ומטעם זה אף אינו מזכיר בגוף ההלכות שקיימת מצוה לשבת בסוכה, מאחר שהדבר מפורש בתורה שבכתב⁷¹. ויתירה מזו, הרמב"ם אינו כותב כלל בההלכות מתי חל חג הסוכות, ומתוך ספר משנה תורה אי אפשר לדעת זאת⁷². אלא שהדבר כבר ידוע להלומד מהתורה שבכתב שלמד תחילה, ואין צריך להזכיר זאת.

ומצד שני, דוקא מפני שהספר 'משנה תורה' הוא השלמה למה שלמד הלומד בתורה שבכתב, הנה במקומות רבים מעתיק הרמב"ם את הפסוקים, כדי לבאר שההלכה האמורה כאן היא "פירושה" של המצוה שנאמרה בתורה שבכתב באופן בלתי מפורש. ולדוגמא במצות שופר: כאשר "אדם קורא בתורה שבכתב תחילה", ולומד הפסוק "יום תרועה יהיה לכם", אין לו ידיעה בפירוש מלת 'תרועה'. ובזה מעתיק הרמב"ם את הפסוק ומפרשו, כדי להורות ולבאר שהלכות שופר אינם דינים שנתבארו או נתחדשו בתורה שבעל פה, אלא שזה הוא הפירוש של מה שנאמר בתורה שבכתב⁷³.

71) וכבר העירו האחרונים בנקודה זו, שבכמה מקומות מזכיר הרמב"ם בפנים ההלכה שמצות עשה לעשות כך וכך, ובכמה מקומות אינו מזכיר זאת בההלכות, והדבר מוזכר רק במנין המצוות. ומהביאורים בזה – כבפנים.

72) והעירני ח"א מהל' בכורות פ"ז ה"ח: "חמשה עשר יום קודם החג .. ביום האחרון מחודש אלול"; שמה מובן, שהחג (חג הסוכות) חל בט"ו תשרי.

73) על פי האמור כאן יבואר גם כן מה שדרכו של הרמב"ם לנקוט הדרשה היותר פשוטה (כנ"ל הערה 1), אף שבש"ס לא נלמדה ההלכה מדרשה זו (וראה לקוטי שיחות חלק יב עמ' 189; 'תורת מנחם – התועדויות' תשמ"ה עמ' 1950). כי מטרת האמור בחיבורו אינו לברר מהו מקור ההלכה על פי המידות שהתורה נדרשת בהן, אלא שרוצה להורות איך ההלכה שנאמרה בתושבע"פ היא היא 'פירוש' מה שנאמר בתושב"כ.

ה. והנה, בדברי הרמב"ם "אדם קורא בתורה שבכתב תחילה", יש להסתפק אם הכוונה גם לנביאים וכתובים, או רק לחמשה חומשי תורה. ובשיחות קודש⁷⁴ מכריע שהכוונה לחמשה חומשי תורה דייקא, שבהם נתפרשו תרי"ג מצוות התורה, וכלפי זה בא הרמב"ם בחיבורו 'משנה תורה' – לבאר את פירוש המצוות והלכותיהן.

ומזה יובן מה שבכמה מקומות מעתיק הרמב"ם בהרחבה פסוקים שלמים מדברי הנביאים הנוגעים לתוכן דבריו. כי כאשר מביא פסוקים מדברי הנביאים, אין הכוונה רק לבאר את הפירוש של הפסוק כנ"ל, אלא הכוונה היא להביא לידיעת הלומד את הפסוקים הללו עצמם, שעדיין אינם ידועים לו.

ו. על פי כל הנ"ל אפשר להבין היטב את כוונת הרמב"ם בהביטוי "דברי סופרים".

כאשר הרמב"ם נוקט לשון זה, אין כוונתו כלל להתייחס לדרגת ההלכה וחומרתה, האם היא מדאורייתא או מדרבנן. אלא מגמתו בזה להודיע, שדברים אלו אכן אינם נמצאים במה שלמד הלומד בתורה שבכתב (ואף אינם 'פירוש' לתיבות הכתובות בתורה שבכתב), אך ה'סופרים'⁷⁵ הם שאמרו לנו את הדברים הללו⁷⁶.

ועל פי זה, ב"דברי סופרים" אכן נכללים שני עניינים: (א) דברים שלימדו הסופרים שהם מדאורייתא, (ב) דברים שנתחדשו בכל דור ודור על ידי הסופרים עצמם.

ומפורשים הדברים בדברי הרמב"ם בהלכות טומאת מת⁷⁷: "כל אלו ההלכות האמורות בטומאת אהלים הנעשים מן האדם או מן הבהמה או מן הכלים – מדברי

(74) ראה 'תורת מנחם – התוועדויות' תשד"מ עמ' 1645.

(75) שי"ל שנקראים כן לפי שהיו כותבים ה"שמועות ששמעו מרבותיהם" (וראה מהרש"א בבא בתרא י, ב), וכמו שכתב בהקדמתו לספרו: בכל דור ודור ראש בית דין או נביא שיהיה באותו הדור כותב לעצמו וזכרון השמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה ברבים. וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כחו מבאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור וכו'.

(76) ולמשל בדוגמא הנ"ל דקידושי כסף, כוונת הרמב"ם להדגיש שלמרות שהלומד לא ראה בתורה שבכתב כל רמז על דבר קידושי כסף, נודע לנו דבר זה על ידי הסופרים. והכוונה היא להביא המקור בלבד, ואינו נוגע כאן כלל אם קידושי כסף הם מדאורייתא או מדרבנן.

ועל פי זה יש לבאר ג"כ מה שקידושי שטר אינם 'מדברי סופרים', אף שגם זה נלמד מהיקש (מגירושין) ואינו מפורש בתושב"כ. כי שטר המועיל באישות ידענו עליו כבר מתורה שבכתב, בנוגע לגט. ומדויקים הדברים מאד בלשון הרמב"ם הלכות אישות פ"ג ה"כ: וכן בשטר מתקדשת בו מן התורה, כשם שגומר ומגרש שנאמר וכתב לה ספר כריתות, כך גומר ומכניס. אבל הכסף מדברי סופרים, שנאמר כי יקח איש אשה, ואמרו חכמים לקוחים אלו יהיו בכסף שנאמר נתתי כסף השדה קח ממני.

(77) פי"ט בסופו.

סופרים, מהן דברי קבלה, ומהן גזרות והרחקות".

נמצא, שב"דברי סופרים" ישנם שני סוגים כללים. אלא שנקודה אחת בשניהם, שאינם מפורשים בתורה שבכתב, אלא הוא ממה שאמרו לנו הסופרים.

ז. ועל פי דרך זו, נבוא לבאר גם את כוונת הרמב"ם בדבריו "מפי השמועה" ו"מפי הקבלה".

עיקר מטרת הרמב"ם בביטויים אלו, הוא לבאר את היחס בין ההלכה האמורה כאן ובין מה שנאמר בתורה שבכתב. וכלפי זה משתמש הרמב"ם בשתי לשונות – "מפי השמועה" ו"מפי הקבלה":

הלשון "מפי השמועה" הוא, שאכן הדברים אינם מפורשים להדיא בתורה שבכתב, אלא שכך שמעו ממושה רבינו בפירוש המצוה⁷⁸. וכלשון הרמב"ם בכמה הלכות: "מפי השמועה למדו איש מאיש ממושה רבינו שכך הוא פירוש הדבר"⁷⁹, "מפי השמועה ממושה רבינו כו"⁸⁰.

ובדרך כלל, לשון הרמב"ם הוא "מפי השמועה למדו", כיון שזהו לימוד בפירוש הפסוקים, ששלמדו פסוקים אלו מפי משה – שמעו פירושם באופן זה.

ולאידך, בהלשון "מפי הקבלה"⁸¹, כוונת הרמב"ם להדגיש שכאן מקור הדברים אינו מה ששמענו כפירוש להאמור בתורה שבכתב, אלא שמכל מקום כך קיבלנו⁸².

ובזה, אין נפקא מינה אם נתקבל בהלכה למשה מסיני, או שנתקבל בנבואה לנביאים, או שקבלנו כן מחז"ל שתיקנו זאת. וכלפי כל אלו משתמש הרמב"ם בלשון 'קבלה'. כי

78) ולדוגמא, במצות שופר, כנ"ל, לשון הרמב"ם בהלכות שופר פ"א ה"א: "אף על פי שלא נתפרש בתורה תרועה בשופר בראש השנה, הרי הוא אומר ביוכל והעברת שופר וגו' תעבירו שופר, ומפי השמועה למדו מה תרועת יובל בשופר אף תרועת ראש השנה בשופר".

79) הלכות קידוש החודש פרק ה הלכה א.

80) הלכות נשיאת כפים פרק יד הלכה יא; הלכות לולב פרק ז הלכה ד. ובהלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ט: גדולי חכמי ישראל... והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו.

81) בדרך כלל, לשונו הוא "מפי הקבלה" ולא "מפי הקבלה למדו". אכן, מצינו במקום אחד (הלכות מלכים פרק ז הלכה י) הלשון "מפי הקבלה למדו". ויש לבאר טעם השינוי. ואכ"מ.

82) שזו היא ההדגשה במלת "קבלה", לא על השמיעה (כבתיבת "שמועה"), כי אם שכך קיבלנו, והכוונה להדגיש – שאינו נמצא בתורה שבכתב, ו"אין לו רמז במקרא" (ראה בהקדמתו לפירוש המשנה), והיינו שאין זה גם פירוש הכתובים.

כאמור, אינו בא כאן כלל לבאר אם הם מדאורייתא או מדרבנן⁸³, ותכלית המכוון בזה הוא להורות שדברים אלו אכן אינם כתובים בתורה שבכתב⁸⁴.

ח. מכל האמור אנו רואים עד כמה הדוק הקשר בין תורה שבכתב וספר משנה תורה. ולימוד הרמב"ם בשלימות, הוא כאשר ישנו גם לימוד חמשה חומשי תורה כדבעי.

ויהי רצון שנוסיף אומץ ונלך מחיל אל חיל בלימודים אלו, בעיון ובהעמקה וכו'; ועד שנזכה ללומדם מפיו של משיח צדקנו, כדברי הרמב"ם⁸⁵: "חמשה חומשי תורה והלכות של תורה שבעל פה אינן בטלין לעולם".

הצלה מכל מחלה

בשלחן ערוך (סימן קנה) פסק, שאחר התפלה יקבע עת ללמוד, לפני שהולך לעסקיו. שצריכה להיות קביעת עתים לתורה הן ביום והן בלילה.

ובשלחן ערוך אדמו"ר הזקן שם: ובעת זו צריך שילמוד תורה שבכתב, והלכות פסוקות, ותלמוד.

וי"ל עוד על דרך הרמז: ברמב"ם ישנן שמונים ושלש 'הלכות' (כמו שכתב בסוף מנין המצוות), ומבואר בשיחות הקודש (התוועדיות תשד"מ ח"ב עמ' 246), ששמונים ושלש ההלכות מצילות משמונים ושלשה מיני חלאין, בגימטריא מחל"ה, כמובא בגמרא (בבא קמא צב, ב; בבא מציעא קז, ב).

והנה בגמרא שם, שענין פת שחרית מבטלת את כל פ"ג המחלות. וי"ל הרמז על לחם דתורה, בלימוד שיעור הרמב"ם מיד אחר התפילה. ועל ידי זה יקויים בנו "והסירותי מחלה מקרבך".

83) וכמו כן אינו בא לבאר את המקור להלכה (שאם כן, הו"ל להבדיל בין הל"מ או דברי הנביאים וכו'); שהרי כאמור, אין דרכו של הרמב"ם להביא את המקורות לדבריו.

84) ויש להוכיח כן – שהלשון "מפי הקבלה" אינו לקבלה מפי משה רבינו דייקא – ממה שכתב הרמב"ם בהלכות ממרים (פ"ד ה"א): אפילו הוא היה אומר מפי הקבלה ואמר כך קיבלתי מרבותי, והן אומרים כך נראה בעינינו, ואין צריך לומר אם הם מורים מפי הקבלה כו". והנה, בקבלה ממשה רבינו לא שייך מחלוקת, כמו שכתב הרמב"ם שם (פ"א ה"ג) "כל דבר שתמצא בו מחלוקת בידוע שאינו קבלה ממשה רבינו". ועל כרחק מה שנאמר שנחלקו בהוראה "מפי הקבלה", הכוונה היא למה שקבלו מרבותיהם.

85) הלכות מגילה פרק ב הלכה יח.

דרכו של הרמב"ם בהבאת ראיות לדבריו

משנה תורה – "בדרך קצרה" / קיצור הרמב"ם בטעמי ההלכות / קיצור הרמב"ם בהבאת ראיות לדבריו / שינוי בזה במקום שבא להוציא מליבן של הקראים / האריכות בהלכות קידוש החודש, הלכות יסודי התורה, והלכות מלכים / גדר מצות האמונה בה' ובאחדותו / גדר חובת האמונה בביאת המשיח לדעת הרמב"ם
(נאמר בסיום הרמב"ם תשע"ו)

א. הרמב"ם כותב בהקדמתו: "וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בענין האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה, כולן בלשון ברורה ודרך קצרה".

ולסיבה זו, הובאו בחיבורו רק ההלכות (כלשונו בהקדמה שהספר כולו הוא "הלכות הלכות"), ולא טעמיהן של ההלכות⁸⁶.

אחת מההדגשות בסגנונו הקצר של חיבור היד החזקה הוא, שבכל הספר כמעט ואינו מביא ראיות, הוכחות או ישוב קושיות וכיוצא בהן. מלבד פעמים בודדות, ונער יכתבם.

ומהיוצאים מהכלל: במקומות שבא להוציא מליבם של הקראים. ולמשל בהלכות תמידין ומוספין⁸⁷ - לענין פירוש "ממחרת השבת", וכן בהלכות חובל ומזיק⁸⁸ - לענין פירוש "עין תחת עין".

ב. והנה, בכמה מקומות חורג הרמב"ם לגמרי מדרך כתיבתו. ומהם:

(א) בספר זמנים, בהלכות קידוש החודש האריך להביא אופני החשבון דראיית הירח וכל השייך לזה, אף שאין זה מגוף ההלכה.

(ב) בהתחלת החיבור, האריך בראיות במציאות הבורא ("שהגלגל סובב תמיד ואי

(86) ועד שמצד זה, הנה לכמה דעות אין להורות הלכה למעשה מספר היד החזקה, כיון שאינו "הלכות בטעמיהן" (וכן פסק אדמו"ר הזקן. וראה בארוכה במ"ש בהלכות תלמוד תורה פ"ב קונטרס אחרון ס"ק א).

(87) פרק ז הלכה יא.

(88) פרק א הלכה ה-ו.

אפשר שיסוב בלא מסבב כו"מ⁸⁹), וכן באחדותו ובכך שאין לו גוף ("אילו היו אלוהות הרבה היו גופין וגויות, מפני שאין הנמנים השוין במציאותן נפרדין זה מזה אלא במאורעין שיארעו בגופות והגויות, ואילו היה היוצר גוף וגוייה היה לו קץ ותכלית כו"מ⁹⁰). וכמו כן האריך לבאר פסוקים שנראים כסותרים לעניינים אלו ("אם כן מהו זה שכתוב בתורה ותחת רגליו, כתובים באצבע אלהים, יד ה', עיני ה' כו"מ⁹¹).

ג) בסיום החיבור, הביא כמה ראיות לביאת המשיח ("שהרי התורה העידה עליו, שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך כו". . אף בפרשת בלעם ניבא במשיח האחרון שמושיע את ישראל מיד בני עשו . . אף בערי מקלט הוא אומר אם ירחיב ה' אלהיך את גבולך"⁹²), וכן בנוגע למצב העולם בימות המשיח ("אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח . . מחדש דברים בעולם או מחיה מתים"⁹³, "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם או יהיה שם חידוש במעשה בראשית"⁹⁴). וגם כאן דן בפסוקים שנראים כסותרים לדבריו ("וזה שנאמר בישעיה וגר זאב עם כבש כו"מ⁹⁵).

ג. והביאור בכל זה, על יסוד מה שנתבאר בכמה מקומות בשיחות הקודש:

לענין האריכות בהלכות קידוש החודש, הרמב"ם לשיטתו דמצות קידוש החודש היא ידיעת החשבונות. כמו שכתב במנין המצוות בריש הלכות קידוש החודש "מצות עשה לחשב ולידע כו", וכן בגוף ההלכות⁹⁶ "מצות עשה מן התורה על בית דין שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה כו". ואם כן, גם החשבונות הם חלק מההלכה.

וכן בענין האריכות בענייני האמונה במציאות ה' ואחדותו כו', לשיטת הרמב"ם מצות "אנכי ה' אלקיך" היא מצוה על הידיעה, ולא רק על האמונה. כלשונו במנין המצוות שבריש הלכות יסודי התורה "לידע שיש שם אלוה", וכן בגוף ההלכות "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון . . וידיעת דבר זה מצות עשה"⁹⁷. ולכן גם

89) הלכות יסודי התורה פרק א הלכה ה.

90) שם הלכה ז.

91) שם הלכה ט.

92) הלכות מלכים פרק יא הלכה א-ב.

93) שם הלכה ג.

94) שם פרק יב הלכה א.

95) שם.

96) פרק א הלכה ז.

97) הלכות יסודי התורה פרק א הלכה א-ו.

החקירות וההוכחות המביאות לזה הן חלק מההלכה של מצות ידיעת ה'⁹⁸.

ועל דרך זה י"ל בענין האריכות בסוף ספרו בנוגע לימות המשיח, שלדעת הרמב"ם לא סגי באמונה גרידא אלא צריכה להיות ידיעה עמוקה והכרה בנפש⁹⁹. ולכן לא די באמונה בנקודת הענין באופן כללי, אלא צריכה להיות הבנה שכלית במהותם האמיתית של ימות המשיח ומלך המשיח¹⁰⁰.

וענין זה כולל גם את השגה בהמעלות שיהיו בימות המשיח¹⁰¹, וזהו שמסיים הרמב"ם את הלכות מלכים: "נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בגוים, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא"¹⁰². "ובאותו הזמן. . יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים, וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"¹⁰³.

(98) וראה בזה באריכות בס' ראש אמנה לאברבנאל, פרק שבעה עשר. ועיין גם כן בלקוטי שיחות חלק כו עמ' 115 (אבל ראה ספר השיחות תשמ"ח עמ' 206 בהערה 22 – באופן אחר).

וראה עד"ז בלקוטי שיחות חלק כ עמ' 15 – לענין אריכות לשון הרמב"ם בהלכות עבודה זרה פרק א. (99) על דרך מ"ש הרמב"ם שם (הלכות מלכים פרק יא הלכה א), ש(גם מי שמאמין במשיח) אם אינו מחכה לביאתו "כופר בתורה ובמשה רבינו".

(100) ראה גם בפירוש המשנה סנהדרין, בביאור היסוד הי"ב מעיקרי האמונה (ביאת המשיח): "ושיאמין שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם. . ומי שהסתפק בו או נתמעט אצלו מעלתו – כפר בתורה".

(101) ראה לקוטי שיחות חלק כו עמ' 249.

(102) הלכות מלכים פרק יב הלכה ד.

(103) שם הלכה ה.

משנה תורה לקטן ולגדול

דברי הרמב"ם בהקדמה, שחיבורו הוא "לקטן ולגדול" / דברי הרמב"ם שם, שההלכות בחיבורו הם "דברים ברורים" / שני אופני לימוד רמב"ם: לקטן, ולגדול / הלימוד באופן של דיוקי לשונות הרמב"ם, השוואה עם המקורות, וישוב סתירות / מקומות בדברי הרמב"ם שמבאר ללומד את מה שראה כבר בתלמוד (נאמר בסיום הרמב"ם תשע"ט)

א. בהקדמתו לספר משנה תורה, כותב הרמב"ם אודות חיבורו: "וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בענין האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה, כולם בלשון ברורה ודרך קצרה, עד שתהא תורה שבעל פה כולה סדורה בפי הכל בלא קושיא ולא פירוק, לא זה אומר בכה וזה בכה, אלא דברים ברורים קרובים. . עד שיהיו כל הדינים גלויין לקטן ולגדול".

ובהמשך הדברים: "כללו של דבר, כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם כדין מדיני ישראל, אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה. . לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה, לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחילה, ואחר כך קורא בזה יודע ממנו תורה שבעל פה כולה, ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם".

והנה לכאורה, בדברי הרמב"ם מבואר היטב מדוע הספר מתאים 'לקטן', אבל לגבי ה'גדול' שאין דעתו קצרה ויכול ללמוד ולהבין את שני התלמודים, וכן ספרא וספרי ותשובות הגאונים (כפי שהרמב"ם מפרט בהקדמתו), מהו התועלת עבורו בלימוד הרמב"ם, ועד שדוקא על ידי לימוד חיבורו יהיו "הדינים גלויים אצלו".

עוד צריך ביאור, הרי רואים בפועל שבכמה מקומות במשנה תורה זקוקים לתוספת ביאור כדי להבין את דברי הרמב"ם על בוריים, ונצרכים לעיין בסוגיית הש"ס וכו'; ונמצא אם כן, שהרוצה ללמוד ולהבין את דברי הרמב"ם זקוק ל'ספר אחר'.

ב. ועל כן נראה לומר בכוונת הרמב"ם, שאכן שני אופנים בלימוד חיבורו: לימוד 'לקטן' ולימוד 'לגדול'.

לימוד 'לקטן' הוא באופן של הבנת הדברים באופן כללי וברמה פשוטה. ואכן אינו מבין את הדברים לעומקם, אבל די בהבנה כזו בכדי "שיהיו הדינים גלויים" אצלו, מאחר

שהחיבור כתוב "בלשון ברורה". ולגבי לימודו של הקטן כותב הרמב"ם ש"אינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם"¹⁰⁴.

ולאידך גיסא, ישנו הלימוד 'לגדול', שהוא בוודאי באופן שצריך להקדים לפני כן וללמוד המשנה והתלמודים וכו'¹⁰⁵. ומכמה טעמים: לכל לראש, מפני שלפעמים יתכן לבאר ביאורים שונים בפירוש דברי הרמב"ם, והבנת הכוונה לאשורה היא רק בדיעת המקור. ועוד זאת, הרי ידוע תכלית הדיוק בלשון הרמב"ם, שלשונו הזהב מזוקקת היטב, ודבריו עמוקים עד למאד; ורק באופן הלימוד של 'לגדול', שמדייק לעיין במקור הענין ולהבין היטב על בוריו, מתבררת כוונתו היטב. ובנוסף על זה, יש מקומות הנראים כסותרים זה לזה, ודוקא על ידי ידיעת המקורות אפשר ליישב את הסתירה.

ומוכרח כן גם מתשובת הרמב"ם הידועה, שהוא מצטער על כך שלא כתב מראי המקומות לההלכות שבספרו. והרי מובן, שדבר זה נחוץ רק עבור הלימוד לגדול.

והלימוד זה של 'לגדול' נראה במוחש בנושאי כלי הרמב"ם, שעיקר הלימוד הוא השוואת דבריו עם סוגיות הש"ס.

ג. ומצינו להדיא, שבכמה מקומות בחיבורו מרמז הרמב"ם שקודם ללימוד חיבורו למד הקורא ב"ספר אחר".

ונביא כמה דוגמאות מהלכות שבת:

פרק יב הלכה ב: "לוטשי הברזל . . מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת, ומכבין אותו במים כדי לחסמו. וזהו לצרף שהעושה אותו חייב, והוא תולדת מכבה". סגנון זה משמעו שבא להסביר ללומד את הכוונה במה שכבר למד לפני כן.

ועל דרך זה נראה בלשון הרמב"ם בכמה מקומות. וכמו בפרק כח הלכה טו: "הגיע להר . . אם אינו יכול להבליעו . . מקדדו מעט מעט, וזה הוא שאמרו מקדידין בהרים";

(104) ועפ"ז יובן מה שלכאורה טעון ביאור: הרי הרמב"ם כתב את פירוש המשנה בערבית, כדי שיהיה מובן, גם לאלו שאינם מבינים בלשון הקודש, והיאך אפשר לומר שחיבורו "משנה תורה" שנכתב בלשון הקודש מתאים 'לקטן'? ועוד זאת, שרואים בפועל שבכמה מקומות במשנה תורה זקוקים לתוספת ביאור בפירוש המילות (שפירשם בערבית בפירוש המשנה) או בתוכן הענין (וגם בזה מצינו שהאריך בפירוש המשנה ולא הביא הביאור בספר היד). ונמצא, שהרוצה ללמוד ולהבין את דברי הרמב"ם זקוק ל'ספר אחר'? ומוכרח מזה, ככפנים, שהלימוד 'לקטן' הוא בהבנה כללית של הדברים וברמה פשוטה, ובלימוד זה אינו נוגע כ"כ פירוש המלות על בוריו וכו', ודי בהבנה באופן כללי.

(105) ועי"ז מבין לעומק איך שבמשנה תורה באו "דברים המתבררים מכל אלו החיבורים", ומבין איך נתברר כן מחיבורים הנ"ל.

בפרק כט הלכה י: "מצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה, וזה הוא הנקרא קידושא רבא"; ובפרק ל הלכה ב: "איזהו כבוד, זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת כו'". גם כאן, משמעות הלשון היא שהלומד כבר יודע על כך. וכל זה שייך רק ללימוד של הגדול'.

ולאידך, את כל ההלכות הללו מבין גם ה'קטן', למרות שעדיין לא שמע מעולם שכך אמרו, שהרי אין לו ידיעה ב"ספר אחר".

זכירת כל התורה

הפוסקים כתבו בטעם מצות זכירת עמלק אחת לשנה (בקריאת פרשת זכור לפני פורים), כיון שזמן שכחה הוא י"ב חודש.

ועל פי זה שקלו וטרו בפוסקים בנוגע לשנה מעוברת, שלכאורה מקום לומר שצריכים לקרוא שוב פרשת זכור, שהרי משבת זכור של שנה שעברה יעברו י"ג חדשים עד שבת זכור בשנה המעוברת. ויש שכתבו לכוון בקריאת פרשת זכור שבפרשת "כי תצא" לקיים מצות זכירת מעשה עמלק, כדי שלא יעברו י"ב חודש (מהר"ם שיק על תרי"ג מצוות מצוה תר"ה, בשם החתם סופר).

ומזה נבין גודל העילוי דלימוד ספר משנה תורה להרמב"ם שלשה פרקים ליום, שלומדים את כל החיבור שהוא "מקבץ לתורה שבעל פה כולה", מדי שנה בשנה. והסדר מסודר באופן כזה שיהיה בדיוק אחד עשר וחצי חדשים, ובמילא לא שייך כאן ענין ה"שכחה" ח"ו, ומתקיימת בזה היטב מעלת זכירת כל התורה.

מורה שיעור בלימוד ספר 'משנה תורה' להרמב"ם – פרק אחד ליום

מחזור ה"ד: י"ח בתמוז ה'תש"פ – א' באייר ה'תשפ"ג

ה'תש"פ

תמוז

יח. הקדמת הרמב"ם:
אז וגוי... כל
המצוות... מתי
אלקי ישראל.
יט. הקדמת הרמב"ם:
כל אלו החכמים... בין
ראשון בין אחרון.
כ. הקדמת הרמב"ם:
ודברים הללו... שנת
החמה.
כא. מצוות עשה: מצוות
א-ג.
כב. מצוות עשה: מצוות
פד-קסו.
כג. מצוות עשה: מצוות
קסז-רמח.
כד. מצוות לא
תעשה: מצוות
א-קכב.
כה. מצוות לא תעשה:
קכג-רמד.
כו. מצוות לא תעשה:
מלכות רמה... בין
עשה ובין לא תעשה.
כז. מניין המצוות לפי
סדר ההלכות: וראיתי
לחלק... ספר נשים
... ומומנה מצוות לא
תעשה.
כח. מניין המצוות לפי
סדר ההלכות: ספר
קדושה... ספר
קרבנות... ותשעה
עשרה מצוות לא
תעשה.
כט. מניין המצוות לפי סדר
ההלכות: ספר טהרה...
בעזרת שד"ר.

יח. הל' תלמוד תורה...
בפרקים אלו. פרק א.

יט. פרק ב.
כ. פרק ג.
כא. פרק ד.
כב. פרק ה.
כג. פרק ו.
כד. פרק ז.
כה. הל' בעדות כוכבים
וחוקותיהם... בפרקים
אלו. פרק א.

אלול

א. פרק ז.
ב. פרק ח.
ג. פרק ט.
ד. פרק י.
ה. פרק יא.
ו. פרק יב.
ז. הל' תשובה... בפרקים
אלו. פרק א.

יח. פרק ב.
יט. פרק ג.
כ. פרק ד.
כא. פרק ה.
כב. פרק ו.
כג. פרק ז.
כד. פרק ח.
כה. פרק ט.
כו. פרק י.
כז. ספר שני... הל' ק"ש...
בפרקים אלו. פרק
א.

יח. פרק ב.
יט. פרק ג.
כ. פרק ד.
כא. הל' תפלה וברכת
כהנים... בפרקים
אלו. פרק א.

ה'תשפ"א

תשרי

א. פרק י.
ב. פרק יא.
ג. פרק יב.
ד. פרק יג.
ה. פרק יד.
ו. פרק טו.

ז. הל' תפילין ומוזוה
וסי'... בפרקים
אלו. פרק א.

ח. פרק ב.
ט. פרק ג.
י. פרק ד.
יא. פרק ה.
יב. פרק ו.
יג. פרק ז.
יד. פרק ח.
טו. פרק ט.
טז. פרק י.

יח. פרק ב.
יט. פרק ג.
כ. פרק ד.
כא. פרק ה.
כב. פרק ו.
כג. פרק ז.
כד. פרק ח.
כה. פרק ט.
כז. פרק י.
ל. פרק יא.

מרחשון

א. הל' מילה... בפרקים
אלו. פרק א.

ח. פרק ג.
ה. סדר תפלות כל
השנה... נהגו העם...
ימלך עלינו וכו'...
נוסח ברכות
התפילה וסדור...
נוסח הקדיש...
אחת באמצע.
ו. וזהו נוסח כל הברכות
האמצעיות... ברכה
אמצעית... שוב אינו
צריך.

ז. פרק א.
ח. פרק ב.
ט. פרק ג.
י. פרק ד.
יא. פרק ה.
יב. פרק ו.
יג. פרק ז.
יד. פרק ח.
טו. פרק ט.
טז. פרק י.
יז. פרק יא.
יח. פרק יב.
יט. פרק יג.
כ. פרק יד.
כא. פרק טו.

כב. פרק טו.
כג. פרק טז.
כד. פרק יז.
כה. פרק יח.
כו. פרק יט.
כז. פרק כ.
כח. פרק כא.
כט. פרק כב.

כסלו

א. פרק כג.
ב. פרק כד.
ג. פרק כה.
ד. פרק כו.
ה. פרק כז.
ו. פרק כח.
ז. פרק כט.
ח. פרק ל.
ט. הלכות עירובין...
בפרקים אלו. פרק א.

יח. פרק ב.
יט. פרק ג.
כ. פרק ד.
כא. פרק ה.
כב. פרק ו.
כג. פרק ז.
כד. פרק ח.
כה. פרק ט.
כז. פרק י.
יז. פרק יא.

יח. פרק ב.
יט. פרק ג.
כ. פרק ד.
כא. פרק ה.
כב. פרק ו.
כג. פרק ז.
כד. פרק ח.
כה. פרק ט.
כו. פרק י.
כז. פרק יא.
כח. פרק יב.
כט. פרק יג.

טבת

א. פרק ג.
ב. פרק ד.
ג. פרק ה.
ד. פרק ו.
ה. פרק ז.
ו. פרק ח.
ז. פרק ט.
ח. פרק י.
ט. פרק יא.
י. פרק יב.
יא. פרק יג.
יב. פרק יד.
יג. פרק טו.
יד. פרק טז.

ט. פרק ב.
י. פרק ג.
יא. פרק ד.
יב. פרק ה.
יג. פרק ו.
יד. פרק ז.
טו. פרק ח.

טז. הלכות שקלים...
בפרקים אלו. פרק א.

שבט

א. פרק יא.
ב. פרק יב.
ג. פרק יג.
ד. פרק יד.
ה. פרק טו.
ו. פרק טז.
ז. פרק יז.
ח. פרק יח.
ט. פרק יט.
י. הלכות טעניות...
בפרקים אלו. פרק
א.

יא. פרק ב.
יב. פרק ג.
יג. פרק ד.
יד. פרק ה.
טו. הלכות מגילה
וחנוכה... בפרקים
אלו. פרק א.

כ. פרק ב.
כא. פרק ג.
כב. פרק ד.
כג. פרק ה.
כד. פרק ו.
כה. פרק ז.
כו. פרק ח.
כז. פרק ט.
כח. פרק י.
כט. פרק יא.
ל. פרק יב.

אדר

א. פרק יג.
ב. פרק יד.
ג. פרק טו.
ד. פרק טז.
ה. פרק יז.
ו. פרק יח.

ז. פרק יט.
ח. פרק כ.
ט. פרק כא.
י. פרק כב.
יא. פרק כג.
יב. פרק כד.
יג. פרק כה.
יד. הלכות גירושין...
בפרקים אלו. פרק
א.

ניסן

א. פרק ד.
ב. פרק ה.
ג. פרק ו.
ד. פרק ז.
ה. פרק ח.
ו. הלכות נערה
בתולה... בפרקים
אלו. פרק א.

ז. פרק ב.
ח. פרק ג.
ט. הלכות ביטול...
בפרקים אלו. פרק
א.

י. פרק ב.
יא. פרק ג.
יב. פרק ד.
יג. פרק ה.
יד. פרק ו.
טו. פרק ז.
טז. פרק ח.
יז. פרק ט.
יח. פרק י.
יט. פרק יא.
כ. פרק יב.

כב. פרק ב.
כג. פרק ג.
כד. פרק ד.
כה. פרק ה.
כו. פרק ו.
כז. פרק ז.
כח. פרק ח.

כט. פרק יז.
ל. פרק יח.

אייר

א. פרק יט.
ב. פרק כ.
ג. פרק כא.
ד. פרק כב.
ה. הלכות מאכלות
אסורות... בפרקים
אלו. פרק א.

ו. פרק ב.
ז. פרק ג.
ח. פרק ד.
ט. פרק ה.
י. פרק ו.
יא. פרק ז.
יב. פרק ח.
יג. פרק ט.
יד. פרק י.
טז. פרק יב.
יז. פרק יג.
יח. פרק יד.
יט. פרק טו.
כ. פרק טז.
כא. פרק יז.
כב. הלכות שחיטה...
בפרקים אלו. פרק
א.

כג. פרק ב.
כד. פרק ג.
כה. פרק ד.
כו. פרק ה.
כז. פרק ו.
כח. פרק ז.
כט. פרק ח.

סיון

א. פרק ט.
ב. פרק י.
ג. פרק יא.
ד. פרק יב.
ה. פרק יג.
ו. פרק יד.

המשך המורה
שיעור לפרק אחד
להלן עמוד 15

מורה שיעור בלימוד 'ספר המצוות' להרמב"ם

מחזור הארבעים: י"ח בתמוז ה'תש"פ – ג' בתמוז ה'תשפ"א

הלימוד היומי ברמב"ם מסודר באופן הכולל אנשים, נשים וקטנים. כאשר לומדי שלושה פרקים ביום בספר 'משנה תורה' לומדים נושא מסוים משותפים איתם גם אלו שאין בכוחם ללמוד ספר 'משנה תורה' כשלומדים באותו יום את אותו נושא ב'ספר המצוות' להרמב"ם

ה'תש"פ

תמוז

יח הספר הזה שאבאר בו... שזכרנו. ואני עתה מתחיל בזכרון השרשים... במצות עשה...

יט השרשים...
כ השרשים...
כא השרשים...
כב מ"ע א. מל"ת א. מ"ע ב.

כג מ"ע ג. ד. ט.
כד מל"ת טג. סה. מ"ע קעב.

כה מל"ת סד. מ"ע ח. ו. ר.

כו מ"ע רז. מל"ת שב. מ"ע רה. מל"ת שג.

כז מל"ת רנו. שא. דש. ש.

כח מ"ע יא.
כט מ"ע יא.

מנחה-אב

א מל"ת י. מז. ס. ו. ה. ב. ג. ד. טו. מ"ע קפו. מל"ת כג. כד.

ב מל"ת טז. יז. יח. יט. כ. כא. כו. כח. כז. כט. יד. ח. ט. ז.

ג מל"ת יא. יב. יג. מ"ע קפה. מל"ת כה. כב. מח. נ. נא. ל. גל. לא. לב.

ד מל"ת לה. לח. לו. לז. למ. מד. מ. טל. מא. מה. קעא.

ה מ"ע עג.
ו מ"ע עג.

ז מ"ע עג.
ח מ"ע עג.

ט מ"ע עג.
י מ"ע עג.

יא מ"ע עג.
יב מ"ע עג.

יג מ"ע עג.
יד מ"ע עג.

יז מ"ע עג.
יח מ"ע עג.

יט מ"ע עג.
כ מ"ע עג.

כא מ"ע עג.
כב מ"ע עג.

כג מ"ע עג.
כד מ"ע עג.

כה מ"ע עג.
כו מ"ע עג.

כז מ"ע עג.
כח מ"ע עג.

כט מ"ע עג.
ל מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

כד שם: נוסח ברכות התפלה וסידורו. (א) ברוך אתה..

כה שם: נוסח ברכת המזון. ברוך אתה..

כז מ"ע עג.
כח מ"ע עג.

כט מ"ע עג.
ל מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

מ"ע עג.
מ"ע עג.

ה'תשפ"א

תשרי

א מל"ת שנה.
ב מל"ת שנה.

ג מל"ת רסב.
ד מל"ת רסב.

ה מ"ע ריב.
ו מ"ע ריב.

ז מ"ע ריב.
ח מ"ע ריב.

ט מ"ע ריב.
י מ"ע ריב.

יא מ"ע ריב.
יב מ"ע ריב.

יג מ"ע ריב.
יד מ"ע ריב.

יז מ"ע ריב.
יח מ"ע ריב.

יט מ"ע ריב.
כ מ"ע ריב.

כא מ"ע ריב.
כב מ"ע ריב.

כג מ"ע ריב.
כד מ"ע ריב.

כה מ"ע ריב.
כו מ"ע ריב.

כז מ"ע ריב.
כח מ"ע ריב.

כט מ"ע ריב.
ל מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

מ"ע ריב.
מ"ע ריב.

ט מ"ע צד.
י מ"ע צד.

יא מ"ע צד.
יב מ"ע צד.

יג מ"ע צד.
יד מ"ע צד.

טז מ"ע צד.
טז מ"ע צד.

יז מ"ע צד.
יז מ"ע צד.

יח מ"ע צד.
יח מ"ע צד.

יט מ"ע צד.
יט מ"ע צד.

כ מ"ע צד.
כ מ"ע צד.

כא מ"ע צד.
כא מ"ע צד.

כב מ"ע צד.
כב מ"ע צד.

כג מ"ע צד.
כג מ"ע צד.

כד מ"ע צד.
כד מ"ע צד.

כה מ"ע צד.
כה מ"ע צד.

כו מ"ע צד.
כו מ"ע צד.

כז מ"ע צד.
כז מ"ע צד.

כח מ"ע צד.
כח מ"ע צד.

כט מ"ע צד.
כט מ"ע צד.

ל מ"ע צד.
ל מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

מ"ע צד.
מ"ע צד.

כא מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
כא מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

כב מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
כב מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

כג מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
כג מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

כד מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
כד מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

כה מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
כה מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

כו מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
כו מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

כז מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
כז מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

כח מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
כח מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

כט מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
כט מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

ל מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
ל מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

מ"ע פה. פב. מ"ע פה.
מ"ע פה. פב. מ"ע פה.

כז מ"ע עח.
כז מ"ע עח.

כח מ"ע עח.
כח מ"ע עח.

כט מ"ע עח.
כט מ"ע עח.

ל מ"ע עח.
ל מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

כז מ"ע עח.
כז מ"ע עח.

כח מ"ע עח.
כח מ"ע עח.

כט מ"ע עח.
כט מ"ע עח.

ל מ"ע עח.
ל מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

כז מ"ע עח.
כז מ"ע עח.

כח מ"ע עח.
כח מ"ע עח.

כט מ"ע עח.
כט מ"ע עח.

ל מ"ע עח.
ל מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

מ"ע עח.
מ"ע עח.

ש	ראשית חכמה וגו'.	אלו פרק א-ג.	יב	פרק ד-ו.	א-ג.	יב	פרק טז-יח.	כז	פרק ו-ח.	שנת החמה.
ס	ספר קנין והוא ספר		יג	פרק ז-ט.	כח פרק ד-ו.	יג	פרק יט-כא.	כח	פרק ט-יא.	מצוות עשה:
ט	שנים עשר.. הלי		יד	פרק יי-יב.	כט פרק ז-ט.	יד	פרק כב-כד.	כט	פרק יב-יד.	א. מצוה ראשונה
י	מכירה.. בפרקים		טו	פרק יג. הלי שאלה		טו	פרק כה-כו. הלי	ל	הלי מלכים	... "ויבן אין לוי".
יז	אלו. פרק א-ג.		טז	ופקדון.. בפרקים		טז	עדות.. בפרקים	ל	ומלחמותיהם..	מצוות להינעשה:
יח	פרק ד-ו.		יז	אלו. פרק א-ב.		יז	אלו. פרק א.	ל	בפרקים אלו. פרק	א. מצוה ... אלו הם
יט	פרק ז-ט.		יח	פרק ג-ה.		יח	פרק ב-ד.		א-ג.	... מין עשה ובין לא
כ	פרק יי-יב.		יט	פרק ו-ח.		יט	פרק ה-ז.			תעשה.
כא	פרק יג-טו.		כ	פרק ט-יז.		כ	פרק ח-י.			מניין המצוות לפי
כב	פרק יד-טז.		כא	פרק יח-יח.		כא	פרק יא-יג.			סדר ההלכות: וראיתי
כג	פרק טז-יח.		כב	נחלות.. בפרקים		כב	פרק יד-טז.			לחלק ... בעזרת ש-ד.
כד	פרק יז-יט.		כג	אלו. פרק א-ב.		כג	פרק יז-יט.			משוך חסדך וגו'.
כה	פרק יח-כ.		כד	פרק ג-ה.		כד	פרק יח-יב.			ספר המדע והוא ספר
כו	פרק יט-כא.		כה	פרק ו-ח.		כה	פרק יח-יב.			ראשון.. הלי יסודי
כז	פרק כה-כו.		כו	פרק ט-יא.		כו	פרק כב-כד.			התורה.. בפרקים
כח	פרק כז-כח.		כז	פרק ט-יא.		כז	הלי ממרים..			אלו. פרק א-ג.
כט	פרק כח-ל.		כח	פתח פיר וגו'. ספר		כח	פרקים אלו. פרק			פרק ד-ו.
ל	הלי זכיה וממנה..		כט	שופטים והוא ספר		כט	א-ג.			פרק ז-ט.
א	בפרקים אלו. פרק		ל	אובעה עשר.. הלי		ל	פרק ד-ו.			פרק ז-ט.
ב	א-ג.		א	סנהדרין.. בפרקים		א	פרק ז-ט.			פרק יו"ד. הלי
ג	אלו פרק א-ג.		ב	אלו פרק א-ג.		ב	פרק כה-כז.			דעות.. בפרקים אלו.
ד	אורח ביושר וגו'.		ג	פרק ד-ו.		ג	פרק כה-כז.			פרק א-ב.
ה	ספר משפטים והוא		ד	פרק ז-ט.		ד	פרק כה-כז.			פרק ג-ה.
ו	ספר שלשה עשר.. הלי		ה	פרק יי-יב.		ה	פרק ז-ט.			
ז	שכירות.. בפרקים		ו	פרק יג-טו.		ו	פרק ז-ט.			
ח	אלו פרק א-ג.		ז	ספר משפטים והוא		ז	פרק ז-ט.			
ט			ח	הלי טועין ונטועין..		ח	פרק ז-ט.			
י			ט	בפרקים אלו. פרק		ט	פרק ז-ט.			
יא			י			יא	פרק ז-ט.			
יב			י			יב	פרק ז-ט.			
יג			י			יג	פרק ז-ט.			
יד			י			יד	פרק ז-ט.			
טו			י			טו	פרק ז-ט.			
טז			י			טז	פרק ז-ט.			
טז			י			טז	פרק ז-ט.			
יז			י			יז	פרק ז-ט.			
יח			י			יח	פרק ז-ט.			
יט			י			יט	פרק ז-ט.			
כ			י			כ	פרק ז-ט.			
כא			י			כא	פרק ז-ט.			
כב			י			כב	פרק ז-ט.			
כג			י			כג	פרק ז-ט.			
כד			י			כד	פרק ז-ט.			
כה			י			כה	פרק ז-ט.			
כו			י			כו	פרק ז-ט.			
כז			י			כז	פרק ז-ט.			
כח			י			כח	פרק ז-ט.			
כט			י			כט	פרק ז-ט.			
ל			י			ל	פרק ז-ט.			

מורה שיעור בלימוד ספר 'משנה תורה' להרמב"ם – פרק אחד ליום
- המשך -

[illegible]

מורה שיעור בלימוד 'ספר המצוות' להרמב"ם
- המשך -

[illegible]

שמעו ותחי נפשכם!

שיעור בטלפון

פרק אחד רמב"ם ליום

חצי שעה

718-480-0200

לעילוי נשמת

הרה"ג הרה"ת אהרן יעקב בן
הרה"ג הרה"ת מרדכי אליהו ע"ה
שזויי

זכה להיות מלמד ומגיד שיעור בישיבת תו"ת ליובאוויטש
במאנטרעאל וניו יארק במשך יותר ממ"ג שנה
ואח"כ נבחר להיות מו"צ וחבר בבד"צ של ק"ק קראון הייטס
במשך טו"ב שנים
נפטר ערב שבת קדש ל' ניסן א' דר"ח אייר ה'תש"פ
והובא למנוחות בו ביום אחרי חצות
ת"נ'צ'ב'ה'

לעילוי נשמת

הרה"ג וכו' הרב חיים אלעזר ישראל בן
הגאון הגדול הפוסק המפורסם
מוהר"ר הרב שלמה זלמן ברוין זללה"ה

ממשיך דרכו וממלא מקום אביו
ברבנות ח"י שנים, ובחיבוריו, רב דקהל שערי ציון דפלעטבוש
ידיו רב לו בספרי דבי רב אביו
וגם חיבר ספרי שערים מצויינים בהלכה על הש"ס
(י"ד כרכים לע"ע, ועוד בכתובים)
נפטר ערב שבת קודש, ח' טבת תשע"ג
והקיצו ורננו שוכני עפר" והוא בתוכם תיכף ומיד ממש